

”Jeg var en gang et menneske.”

Det 21.århundres slaveri i møte med menneskerettighetene og diakoni.

Stine Borgan Botn

Emnekode: AVH501 – Masteravhandling (30 ECTS)

Master i Diakoni

Veileder: Svein Olaf Thorbjørnsen, professor

Våren 2012

Det teologiske menighetsfakultet

Førord

Først vil jeg takke veilederen min Svein Olaf Thorbjørnsen for god veiledning.

Jeg vil takke min gode venn Mari og mamma for korrekturlesning. Sist, men ikke minst, vil jeg takke min mann Robert for god støtte og tålmodighet, og ikke minst hans gode språkkunnskaper til korrekturlesing.

Oslo, 15. Mai 2012

Innhold

”JEG VAR EN GANG ET MENNESKE.”	1
1.0 INNLEDNING	5
1.1 PRESENTASJON AV TEMA	5
1.2 MOTIVASJON OG MÅLSETNING	6
1.3 PROBLEMSTILLING	6
1.4 MATERIALE OG AVGRENSING	8
1.5 METODE	10
1.5.1 Oppgavens oppbygging og disposisjon.....	11
1.6 DEFINERING AV HOVEDBEGREPER	12
1.6.1 Menneskehandel	12
1.6.2 Sexhandel.....	13
1.6.3 Slaveri.....	13
1.6.4 Menneskesmugling.....	14
1.6.5 Menneskerettighetene	14
1.6.6 Diakoni	15
2.0 TVUNGEN PROSTITUSJON AV KVINNER FRA ØST-EUROPA – ET EKSEMPEL PÅ MENNESKEHANDEL	16
2.1 SLAVEHANDEL I DAG	16
2.2. SLAVERI I ØST EUROPA GJENNOM HISTORIEN	17
2.3 EN ANALYSE AV DAGENS SOSIALE KONTEKST I ØST-EUROPA	17
2.3.1 Øst-Europas økonomiske situasjon - Fattigdom.....	17
2.3.2 Emigrering – ”jeg vil bort her ifra, koste hva det koste vil”	19
2.3.3 Etniske minoriteters posisjon i samfunnet	19
2.3.4 Kvinnens posisjon i samfunn og hjem.....	20
2.3.5 Det kommersielle sex-markedet.....	20
2.3.6 Organisert kriminalitet og korrupsjon.....	21
2.4 MENNESKEHANDELENS OFRE	22
2.5 MENNESKEHANDELENS BAKMENN	23
2.6 HVORDAN FOREGÅR MENNESKEHANDEL?	24
2.6.1 Første steg: Ervervelse og rekruttering av nye slaver.....	24
2.6.2 Andre steg: Forflytning	26
2.6.3 Tredje steg: utnyttning.....	28
2.7 HVILKE SKADER/LIDELSER KAN KVINNER FÅ ETTER Å HA VÆRT UTSATT FOR SEX- SLAVERI?	30
2.7.1 Psykologiske skader.....	30
2.7.2 Fysiske skader	31
2.8 MENNESKEHANDEL – EN INDUSTRI I VEKST – HVA SKYLDES DET?.....	31
2.8.1 Økonomi	32
2.8.2 Globalisering som årsak til vekst	32
2.8.3 Etterspørsel.....	34
2.9 BEKJEMPING AV MENNESKEHANDEL	34
2.10 En sammenfatning	35
3.0 MENNESKERETTIGHETER OG DIAKONI	37
3.1 MENNESKERETTIGHETENE OG RETTIGHETENES HENSIKT	37
3.1.2 Ansvar og forpliktelse.....	38
3.1.3 Menneskerettigheter i en historisk kontekst.....	38
3.1.4 Ulike typer rettigheter	40
3.1.5 Menneskerettighetenes funksjon	41
3.1.6 Hvilke avtaler og erklæringer er relevante for vurderingen av tvungen prostitusjon av østeuropeiske kvinner?.....	43
3.1.6.1 Verdenserklæringen 1948 om menneskerettighetene.....	44
3.1.6.2 Kvinnerettigheter	47
3.1.6.3 Økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter	49
3.1.7 En sammenfatning	51
3.2 DIAKONI OG MENNESKERETTIGHETER	53

3.2.1 Internasjonal diakoni.....	56
3.2.2 Diakoni i kontekst.....	57
3.2.3 Forbindelsen mellom diakoni og menneskerettighetene.....	57
3.2.4 En sammenfatning	58
4.0 VURDERINGSANALYSE.....	59
4.1 HVORDAN KAN MENNESKEHANDEL KNYTTET TIL SEKSUELL UTNYTTING AV KVINNER FORSTÅS OG VURDERES I LYS AV MENNESKERETTIGHETENE?	60
4.1.1 Slaveri.....	60
4.1.2 Vold mot kvinner.....	62
4.1.3 Diskriminering.....	63
4.1.4 Utnyttning av kvinner	64
4.1.5 Tingliggjøring av mennesker	65
4.2 FORUTSETTER ÅRSAKENE TIL MENNESKEHANDEL AT MENNESKERETTIGHETENE BRYTES?	66
4.2.1 Hva sier menneskerettighetene om årsakene til menneskehandel?	66
4.3 HVORDAN KAN MENNESKERETTIGHETENE BIDRA TIL Å BEGRENSE MENNESKEHANDEL?	67
4.3.1 Menneskerettighetene som et redskap for analyse:	68
4.3.2 Menneskerettighetene som redskap til handling:	68
4.4 FINNES DET BEGRENSNINGER I MENNESKERETTIGHETENE, SOM HAR NOE Å SI FOR MENNESKEHANDEL?.....	70
4.4.1 Begrensninger i analyseringen av problematikken:	70
4.4.2 Begrensninger i forhold til handling:	71
4.5 FORBINDELSEN MELLOM MENNESKERETTIGHETENE OG DIAKONI.....	72
4.5.1 Hvordan kan menneskerettighetene og diakoni supplere hverandre i møte med menneskehandel? ..	73
5.0 KONKLUSJON.....	76
6.0 LITTERATURLISTE:	79

1.0 Innledning

”Det stinker oppkast og svette. Rommet er lite, enhver ville fått klaustrofobi. Men man blir vant til det. Et lite vindu med gitter foran, åtte jenter, det er ikke rart det lukter vondt.

Luften er tett, den forsterker hodepinen som allerede er til stede. Rommet er fullt av tomme og bleke jenter. Alt som en gang var av livsgnist er forsvunnet. Jeg hører klokken tikke, snart kommer madammen inn for å vekke meg, som om en skulle klare å sove her.. Jeg kan ikke ligge i sengen lenger, jeg må vaske meg, pynte meg, sminke meg, dagens kunder er like rundt hjørnet. Madammen kommer inn døren. Jeg forstår ikke hva hun sier, men skjønner jeg må stå opp og vaske meg, arbeidsdagen begynner snart. Det ble ikke mye søvn denne natten heller, den lille stunden jeg sov ble avbrutt av en av jentene som gråt i søvne.”¹

1.1 Presentasjon av tema

Handel med mennesker er blant de aller største industriene i verden i dag. Bare salg av narkotika og illegale våpen er mer omfattende. På grunn av menneskehandelens store utbredelse er denne tematikken mer aktuell i dag enn noensinne. Mennesker blir fratatt rådigheten over eget liv, og ved bruk av makt og brutalitet blir mennesker tvunget inn i en tilværelse av slaveri. Slaveri har eksistert i verden i århundrer. Mange tror at slaveriet er avskaffet, men sannheten er at slaveri aldri har vært mer utbredt enn det er i det 21. århundre. Å holde noen som slave er i strid med menneskerettighetene. Ethvert menneske har rett til å bestemme over sin egen kropp. Menneskehandel, i form av tvungen prostitusjon, er frarøving av denne friheten.

Denne masteravhandlingen i diakoni omhandler hvordan handel med østeuropeiske kvinner til seksuelle formål er problematisk, sett ut fra menneskerettighetenes tradisjon. Gjennom menneskehandel blir mennesker utnyttet og krenket. Diakonal omsorg skal gis til de svakeste. Og disse kvinnene er, etter min mening, noen av de svakeste i vårt samfunn. Kirkens plan for diakoni sier: ”Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.”² Denne avhandlingen skrives som et bidrag til kamp for rettferdighet for de østeuropeiske kvinner som blir utnyttet seksuelt.

¹ En narrativ skildring skrevet av avhandlingens forfatter (våren 2012)

² Kirkerådet 2010:9

1.2 Motivasjon og målsetning

Først og fremst er menneskehandel i form av seksuell utnyttelse en tematikk som gjør inntrykk på meg. Menneskehandel medfører grove brudd på menneskerettighetene, og at mange millioner mennesker får sine liv ødelagt.

I løpet av de siste årene har jeg lest litteratur, hørt nyhetssaker og blitt fortalt historier om unge jenter og kvinner fra Øst-Europa som har blitt offer for tvungen prostitusjon. Historiene til disse kvinnene, og det enorme antallet mennesker som blir utnyttet verden over, har rørt meg sterkt. Jeg har derfor et ønske om å få mer dyptgående kunnskap om problematikken. Jeg synes det er viktig å tilegne seg kunnskap om et så betydelig problem. Når det rammer millioner av mennesker verden over, angår det også meg, som et medmenneske. Kunnskap er også viktig for å spre bevissthet om tematikken. Spesielt unge kvinner bør bli oppmerksom på hvor raskt en kan falle offer for menneskehandel. Kunnskap vil også forhindre at flere blir bidragsytere i menneskehandel. Om flere får vite hvordan mennesker blir krenket og utnyttet i menneskehandel, vil kanskje færre ta del i utnyttelsen av andre, gjennom slavearbeid. Derfor vil jeg i min masteravhandling gå nærmere inn på hvordan menneskehandel er et brudd på menneskerettighetene, og samtidig vise hvorfor kirken, gjennom diakoni, bør engasjere seg i denne problematikken.

Avhandlingens faglige formål er å vurdere menneskehandel i lys av menneskerettighetene og diakoni. For meg, som diakon, er det også en målsetning å trekke inn diakonale perspektiv for å aktualisere dette i forhold til en problematikk der diakonale perspektiv har vært omtrent fraværende.

1.3 Problemstilling

Menneskehandel skjer på kryss og tvers av landegrenser: kvinner fra Øst-Europa kommer ofte, som offer for menneskehandel, til nordiske land. Flertallet av ofrene for menneskehandel, som befinner seg i Norge, er fra østeuropeiske land og Nigeria. Jeg vil i denne avhandlingen fokusere på østeuropeiske kvinner. En ser i dag tilfeller av enorm fattigdom i de fleste østeuropeiske land, og til tross for at alle disse landene har lover og regler som sier at menneskehandel er ulovlig, øker slaveriet. Kvinner som kommer fra fattige land har gjerne ingen som kan stå opp for seg.

Mange stater i den vestlige verden er motvillige til å ta ansvar for ofre for menneskehandel. Dette må ses på som et menneskerettighetsspørsmål. Altfor ofte lar

destinasjonsstater juridiske og sivile spørsmål gå foran grunnleggende menneskerettigheter.³ Menneskerettighetsperspektivet knyttet til menneskehandel er ikke godt nok, med tanke på å ta ansvar for ofrene i et rettssystem.

Menneskehandel er en kompleks form for kriminalitet. Det knyttes stadig sterkere bånd mellom alle former for organisert kriminalitet. Ofte er tiggere, for eksempel fra Romania, ofre for menneskehandel. Jeg mener det er grunnlag for å si at det ofte er et sterkt bånd mellom denne formen for kriminalitet og tvungen prostitusjon. Romania og Bulgaria er betydelige aktører innenfor menneskehandelen i Norge. Norge er et rikt land, og bakmenn vet å utnytte dette.⁴

På bakgrunn av min motivasjon og tematikkens aktualitet har jeg valgt følgende problemstilling:

”På hvilken måte er menneskehandel, der østeuropeiske kvinner blir offer for tvungen prostitusjon, problematisk i møte med menneskerettighetene, og i forhold til et kristent diakonalt syn på mennesket?”

Relevante underproblemstillinger/problemområder som kan hjelpe meg å finne svar på hovedproblemstillingen er som følger:

- Hva er menneskehandel?
- Hvordan foregår menneskehandel?
- Hvilke skader/lidelser/traumer kan kvinner få etter å ha vært utsatt for sex-slaveri?
- Hva sier menneskerettighetene om menneskehandel og slaveri?
- Hvilke menneskerettigheter blir brutt i menneskehandel?
- Hvem har juridisk ansvar for å hjelpe et offer for menneskehandel?
- Hvordan kan menneskehandel vurderes ut fra et kristen diakonalt menneskesyn?

³ Holmes 2010:11

⁴ Tendensrapporten 2010-2012:11

1.4. Materiale og avgrensing

Menneskehandel er et vidtfavnende tema som omfatter mye. Handel med mennesker har ulike formål, de mest utbredte er: tvungen arbeidskraft, salg av organer og tvungne seksuelle tjenester. Som sagt sentrerer jeg meg omkring menneskehandel i form av seksuell utnyttelse av kvinner fra Øst-Europa.

Jeg vil bruke menneskerettighetene som teori for å belyse hvordan menneskehandel er ødeleggende og krenkende for kvinner i Øst-Europa. Øst-Europa er en fellesbetegnelse på de følgende landene: Bulgaria, Øst-Tyskland, Polen, Romania, Ungarn, Hviterussland, Moldova, Russland, Ukraina, Tsjekia og Slovakia. Jeg vil i denne oppgaven forsøke å holde frem de gjennomgående trekkene ved sexhandel og tvungen prostitusjon i disse landene. Når jeg i denne oppgaven bruker begrepet Øst-Europa, er det stor risiko for å generalisere. Jeg tenker at Øst-Europa er et område med store forskjeller, og i denne oppgaven er det en fare for å fokusere på negative ting, da tematikken er negativ.

Ofre for menneskehandel er ofte jenter og kvinner mellom 13 og 26 år. Jeg må i studien avgrense meg til å fokusere på kvinner over 18 år. Dette fører til at jeg ikke kommer til å gå inn på barns rettigheter under behandlingen av menneskerettighetene.

Materialet i avhandlingen er litteratur som gir meg hjelp til å bestemme hva problematikken dreier seg om. Litteraturen beskriver menneskehandel av østeuropeiske kvinner til seksuelle formål.

Jeg har lagt vekt på at faglitteraturen jeg bruker skal omhandle menneskehandel i Øst-Europa. Den skal være skrevet tettest mulig opp mot praksisen i disse landene, slik at vurderingen blir mest mulig troverdig. Materialet jeg tar i bruk skal også være av høy kvalitet. Ulempene ved å legge slike kriterier til grunn, er at det kan bli vanskeligere å finne tilstrekkelig med litteratur. Det finnes mye litteratur som omhandler menneskehandel i andre deler av verden. Denne litteraturen vil i så fall bli brukt som supplement. Videre kommer en presentasjon av den faglitteraturen jeg vil legge størst vekt på. Faglitteraturen deles inn i to hovedområder: empiri og teori. Den empiriske litteraturen er som følger:

- Louise Shelley: *Human Trafficking – a global perspective* (2010). Shelley er professor ved George Mason University i Virginia. Hun er ekspert på ”transnational” kriminalitet og terror, med spesielt fokus på den tidligere Sovjetunionen. Denne boken tar for seg menneskehandel globalt, men går også dypt inn på menneskehandelen i de post-sovjetske landene.

- Siddharth Kara: *Sex trafficking – inside the business of modern slavery* (2009). Kara har skrevet denne boken etter å ha reist omkring i hele verden i en periode på ti år, for å forske på menneskehandel. Han har intervjuet et utall offer for slaveri, snakket med bakmenn og studert menneskehandel på kloss hold. Denne boken er et resultat av denne forskningen. Også denne boken tar spesifikt opp problematikken med menneskehandel i Øst-Europa.

Menneskerettighetene er teorien jeg skal bruke for å belyse hvordan tvungen prostitusjon av østeuropeiske kvinner er problematisk. Jeg skal ta for meg menneskerettighetene og relevante deler av menneskerettighetstradisjonen, og vurdere menneskehandel i lys av menneskerettighetstradisjonen. Teorimaterialet mitt er litteratur som kan hjelpe meg til å se hvorfor og hvordan menneskehandel er problematisk i forhold til menneskerettighetene. Her dreier det seg om litteratur som omhandler menneskerettighetene generelt, samt litteratur som knytter menneskerettighetene opp mot menneskehandel. Litteraturen jeg skal hente teoriperspektivene fra er som følger:

- Leslie Holmes (red.): *Trafficking and Human rights – European and Asia-Pacific Perspectives*. Boken er en samling av tekster fra flere bidragsytere, som knytter menneskehandel opp mot menneskerettighetene. (2010)
- Tom Obokata: *Trafficking of human beings from a human rights perspective* (2006). Denne boken forsøker å etablere et rammeverk, der en bruker menneskerettigheter til å analysere menneskehandel, for å finne en helhetlig tilnærming til problematikken.

Jeg skal også vurdere menneskehandel i lys av diakoni. Jeg skal blant annet bruke *Kirkens plan for diakoni* (2009) og LVFs *Diakoni i kontekst* (2010), to sentrale og vesentlige dokumenter innen Luthersk diakoni. Jeg vil også lage en bro fra menneskerettighetene til diakoni. Ved å knytte diakoni opp mot menneskerettighetene, kan jeg vise hva diakonien har å lære av menneskerettighetene, og eventuelt også vise hvordan et diakonalt perspektiv kan supplere og utdype menneskerettighetstradisjonen.

1.5 Metode

Metode er oppskriften og måten man skal gå fram på for å nå et bestemt mål. Valg av metode beror på problemstillingen en velger. Jeg bør velge den metoden som best mulig kan hjelpe meg til å finne svar på min problemstilling.

I boken ”A fundamental practical theology” presenterer Don Browning en praktisk-teologisk metode. Denne metoden går ut på å binde fornuft, visdom og refleksjon sammen med praksis og teori. Browning mener at det ligger en teori bak all praksis, og at teori og praksis hører sammen. Metoden hans kan forklares slik: en tar utgangspunkt i praksis, beveger seg over til teori for så å ende opp tilbake i praksis. Hensikten med å gå fra praksis til teori er at en skal reflektere over praksisen. En skal da bruke praktisk fornuft til eventuelt å justere praksisen slik at det fører til ny praksis.⁵

En annen velkjent metode som blant annet er vanlig å bruke i diakonale sammenheng, slik Kjell Nordstokke har formulert det, er metoden: Se – Bedømme – Handle. Metoden har sin bakgrunn i frigjøringsteologien, og fokuset er å se på praksis fra de svake og undertryktes synspunkt. Metoden forsøker, i likhet med Brownings metode, å knytte sammen teori og praksis. Det er en praktisk metode, med tre steg. Første steg er å *se* – dette steget innebærer å foreta en grundig analyse av praksisen. I denne analysen hentes det gjerne inn kunnskap fra andre disipliner, for eksempel ulike former for sosialvitenskap. Det andre steget i prosessen er å *bedømme* – det vil si å vurdere praksisen ved å tolke det som er analysert. Målet er å få en riktig forståelse av praksisen. Det tredje steget er å *handle* – her skal innsikten fra de to første stegene føres videre til en ny handling og praksis.

Denne metoden innebærer en dialog mellom analytisk observasjon og teologisk refleksjon, noe som vil gi en tverrfaglig tilnærming. Hovedsaklig er det tre steg i denne metoden, men det er viktig å huske at første steg springer ut av handling, og det tredje steget fører alltid til ny refleksjon over praksis.⁶

Med utgangspunkt i Browning og Nordstokke skal jeg foreta en analyse av utvalgt forskningsarbeid om menneskehandel i form av tvungen prostitusjon av østeuropeiske kvinner. Jeg skal arbeide systematisk med et litterært materiale. Materialet mitt beskriver hvordan menneskehandel i form av tvungen prostitusjon av østeuropeiske kvinner foregår. Det er snakk om materiale som beskriver en empirisk virkelighet, og praksis. Dette er en godt egnet metode når det finnes en del materiale som omhandler tematikken en skal fordype seg i. Jeg skal beskrive menneskehandel i form av tvungen prostitusjon av østeuropeiske kvinner

⁵ Browning 1987:1-8

⁶ Nordstokke 2010:59-60

som fenomen, for så å vurdere fenomenet opp mot en teori. Jeg velger å kalle teorien som skal hjelpe meg å se det jeg ikke uten videre kan se, for *analyseperspektiver*. Disse perspektivene er hentet fra *menneskerettighetenes tradisjon* og *diakoni*. I disse analyseperspektivene vil jeg også forsøke å vise sammenhengen med diakoni. Jeg skal presentere en teori som i neste omgang kan gi grunnlag for en vurdering av menneskehandel. I disse analyseperspektivene vil jeg også forsøke å vise hvordan menneskerettighetene kan forstås gjennom et diakonalt perspektiv. Menneskerettighetene er en tradisjon som blant annet er bygget på kristne verdier, og jeg mener at diakonien og menneskerettighetene kan dra nytte av hverandre.

Gjennom å bruke menneskerettighetene som et normativt verktøy skal jeg vurdere menneskehandel som fenomen. Menneskerettighetene bygger på humanistiske og kristne verdier. Jeg skal vurdere fenomenet opp mot de menneskerettene som særlig aktualiserer seg rundt menneskehandel, samt de artiklene som mer subtilt går inn på problematikken. Jeg skal se på materialet jeg har beskrevet i del to i lys av de perspektivene jeg har kommet frem til i teorikapitlet, for så å se hva som viser seg. Jeg håper å kunne binde perspektiver fra menneskerettighetenes tolkningstradisjon sammen med perspektiver fra den diakonale tradisjonen. Ved å knytte denne forbindelsen mellom praksis og teori, håper jeg å få noen gode innspill til hvordan en i praksis kan møte problematikken menneskehandel.

I avhandlingen tar jeg hovedsakelig i bruk et sekulært materiale. Metoden min er også preget av dette. Det skyldes at det rett og slett ikke finnes mye diakonal empiri om menneskehandel. Jeg må derfor ta det sekulære materialet i bruk, analysere det, for så å se hvilken relevans det jeg finner kan ha i en diakonal kontekst. For meg er det viktig å trekke inn Nordstokke, siden jeg jobber i spenningsfeltet mellom det sekulære og det religiøse.

1.5.1 Oppgavens oppbygging og disposisjon

I denne avhandlingen skal jeg ha en femdelt struktur. Jeg begynner med en innledning, hvor jeg presenterer tema, problemstilling, avgrensning, materiale, metode og teori. Del to er materialedelen. Dette er en deskriptiv del hvor jeg fordyper meg i problematikken menneskehandel. Jeg skal beskrive handel med østeuropeiske kvinner til tvungen prostitusjon. Jeg skal særlig fokusere på aspekter ved tematikken som er relevant i forhold til menneskerettighetene. Del tre er teorikapitlet. Her skal jeg ta for meg menneskerettighetene og diakoni. Jeg skal presentere en teori som skal gi grunnlag for vurderingsanalysen.

Deretter kommer del fire, et kapittel hvor jeg skal vurdere det jeg har funnet ut i del to opp mot teorien i del tre. Her skal jeg skape et møte mellom handelen med kvinner fra Øst-Europa som blir seksuelt utnyttet og menneskerettighetenes tradisjon og diakoni. Konklusjonen

kommer i del fem. Her sammenfattes de fakta jeg har funnet, og jeg svarer på problemstillingen min.

1.6 Definerings av hovedbegreper

1.6.1 Menneskehandel

Menneskehandel er handel med mennesker. Mennesker blir instrumenter for å tjene penger. De som blir solgt mister rett til å bestemme over sitt eget liv og kropp, det kan ses på som utnyttelse. Menneskehandel foregår i ulike former, det er en fellesbetegnelse på flere typer utnyttelse av mennesker. Både barn, kvinner og menn kan falle offer for menneskehandel. Barneslaver i India tvinges til å høste inn te til middelklassen, og syr tepper til utsmykning av boliger. Slaver i USA høster inn jordbruksprodukter, og bortimot fem prosent av verdens kakaobønner er plukket av slaver på elfenbenskysten. Andre igjen, er tvungen arbeidskraft i Sør Asia, Latin-Amerika og Afrika.⁷

Å definere hva som ligger i begrepet menneskehandel er vanskelig. Det forekommer mye diskusjon omkring termen menneskehandel. Det er et vidt begrep. En generelt akseptert definisjon som *"The 2000 United Nations Trafficking Protocol"* kom frem til er som følger:

The recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons by means of threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power, or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs.⁸

Denne definisjonen forklarer hva en ser på som menneskehandel. Det omfatter alt fra rekrutteringen og transport til grensepassering og frakt. Enhver som tar del i noe av dette er delaktig i menneskehandel.

Siddharth Kara har definert menneskehandel slik:

Slave trading can be defined as the process of acquiring, recruiting, harboring, receiving, or transporting an individual, through any means and for any distance, into a condition of slavery or slave-like exploitation.⁹

Den norske regjeringens handlingsplan mot menneskehandel definerer menneskehandel som utnyttning av barn, kvinner og menn til å utføre arbeid og tjenester – herunder

⁷ Kara 2009:IX-X

⁸ Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children (2000): artikkel 3a.

⁹ Kara 2009:5

prostituasjon og tigging – ved bruk av vold, trusler og andre kontrollmekanismer. Mennesker behandles som varer som kan kjøpes og selges for å settes i arbeid.¹⁰

Jeg tenker at denne definisjonen på en god måte spesifiserer hvem ofrene for menneskehandel kan være. Definisjonen får frem kynismen i menneskehandel ved å si at ”mennesker behandles som varer”. Et spørsmål som derimot reiser seg, er om tvungen arbeidskraft i følge denne definisjonen regnes som menneskehandel. Den har tydeligst fokus på prostituasjon og tigging.

Alle disse tre definisjonene har noe vesentlig og nyttig ved seg. Etter inspirasjon fra disse tre definisjonene vil jeg videre i oppgaven bruke ordet menneskehandel, definert slik:

Handel med mennesker innebærer å rekruttere, forflytte, transportere og frakte mennesker til et formål om utnytting. Selve utnyttingen er også en del av menneskehandelen. I menneskehandel gjøres mennesket om til en vare som kan selges og kjøpes for penger. Menneskehandel kan også skje uten forflytning, og kalles da intern menneskehandel.

Videre i oppgaven vil jeg bruke begrepet menneskehandel på et generelt plan, med bakgrunn i definisjonen ovenfor. Andre ganger kommer jeg til å bruke begrepet litt mer spesifikt, da rettet mot østeuropeisk handel av kvinner til seksuelle formål.

1.6.2 Sexhandel

Sexhandel innebærer de samme elementene som menneskehandel, men her er formålet seksuell utnytting.

1.6.3 Slaveri

Slaveri er at individer blir holdt som fanger og mot egen vilje blir tvunget til å arbeide uten lønn. Kara definerer slaveri slik:

”Slavery can be defined as the process of coercing labor or other services from a captive individual, through any means, including exploitation of bodies or body parts.”¹¹

Kara inkluderer utnyttelsen av menneskekropper eller kroppsdeler i sin definisjon. Jeg tenker at dette er en egnet definisjon for denne avhandlingen, hvor fokuset er på utnyttingen

¹⁰ Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2011-2014:6

¹¹ Kara 2009:5

av kvinner og deres kropp. Dersom slaveriet innebærer å selge kroppen sin kan dette karakteriseres som tvungen prostitusjon eller sex-slaveri.

I likhet med begrepet menneskehandel kommer jeg videre til å bruke begrepet slave på et generelt plan, med bakgrunn i definisjonen ovenfor. Andre ganger kommer jeg til å bruke begrepet litt mer spesifikt rettet østeuropeisk handel av kvinner til seksuelle formål.

1.6.4 Menneskesmugling

Menneskesmugling er å smugle mennesker ulovlig over landegrensene. Det behøver ikke å dreie seg om tvungen smugling. Mange ønsker selv å komme ulovlig inn i et annet land.

Frivillig prostitusjon er å selge kroppen sin, ved å levere sex-relaterte tjenester til en annen person mot betaling. Det varierer fra land til land hvorvidt dette er lovlig eller ulovlig. Slaveri er når utnyttelsen skjer under tvang, uten lønn, og uten mulighet til å gå fri. I følge dette synspunktet er ikke frivillig prostitusjon slaveri.

Menneskesmugling og menneskehandel går ofte hånd i hånd. Mennesker kan betale for å bli smuglet over en landegrense, men ender så opp som offer for menneskehandel.¹²

1.6.5 Menneskerettighetene

I statsvitenskaplig leksikon blir menneskerettigheter definert slik: "Menneskerettigheter er rettigheter som tilkommer et individ i kraft av å være menneske, og som alle mennesker i moralsk forstand har likt krav på."¹³ Gunnar M. Ekeløve-Slydal definerer menneskerettigheter slik:

Menneskerettigheter er regler for hvordan staten skal behandle enkeltmennesker og grupper. Generelt kan vi si at "rettigheter" gir oss fordelaktige posisjoner eller en styrket posisjon i forhold til en motpart. Menneskerettigheter gir oss fordelaktige posisjoner i forhold til staten, og er rettigheter vi har i kraft av at vi er mennesker.¹⁴

Når jeg refererer til menneskerettighetene i denne avhandlingen, er det snakk om De forente nasjoners tradisjon om menneskers rettigheter. Jeg må spesifisere at jeg også anser den europeiske menneskerettstradisjonen (Europarådet, Den Europeiske menneskerettsdomstol og Den Europeiske Menneskerettskonvensjon) å være relevante instanser i denne sammenhengen. Men jeg kommer hovedsakelig til å hente analyseperspektiver fra FNs tradisjon. Da mange av de samme rettighetene i Den Europeiske Menneskerettskonvensjon er å finne i FNs materiale. Hvilke perspektiver det dreier seg om, vil fremkomme i teorikapitlet.

¹² Shelley 2010:11

¹³ Østerud (red.) 2007:168

¹⁴ Ekeløve-Slydal 2009:13

1.6.6 Diakoni

Ordet diakoni kommer av det greske ordet diakonía, og betyr tjeneste. I Bibelen blir ordet brukt i sammenheng med å tjene andre mennesker, og med å gi omsorg. Kirkens plan for diakoni definerer diakoni på denne måten: ”Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.”¹⁵ Jeg vil bruke denne definisjonen videre i avhandlingen.

¹⁵ Kirkerådet 2010:9

2.0 Tvungen prostitusjon av kvinner fra Øst-Europa – Et eksempel på menneskehandel

2.1 Slavehandel i dag

For mange er det sjokkerende at slaveri fortsatt eksisterer i dag. Men praksisen med tvungen arbeidskraft er i hele verden et stadig økende problem.¹⁶ Det er vanskelig å si akkurat hvor mange mennesker som er offer for menneskehandel. Diverse forskere og rapporter viser til ulike tall. Kevin Bales mente at det i år 1999 var 27 millioner slaver i verden.¹⁷ I år 2004 presenterte USAs myndigheter et estimat om at omtrent 600.000-800.000 mennesker var ofre for menneskehandel i verden. Disse tallene ble kritisert av ”Government Accountability Office”, og i år 2006 kom en ny rapport, som sier at 12.3 million mennesker lever som offer for menneskehandel.¹⁸ Siddharth Kara har i sin forskning vist til et nytt tall, han mener at det i år 2006 var 28.4 millioner slaver i verden, og at dette tallet med all sannsynlighet stadig vokser.¹⁹ Estimatenes er altså ikke entydige, men vi vet er at problemet er enormt, og at problematikken er i vekst.²⁰ I verdenssammenheng har Europa flest sex-slaver per innbygger, og tallene øker raskest i Øst-Europa og Midtøsten. Omtrent 1.2 millioner av de 28.4 millioner slavene er unge kvinner og barn som er offer for sex-slaveri. De har blitt lurt, bortført, forført, eller solgt av familiene sine for å tjene penger på prostitusjon. Disse sex-slavene kan bli tvunget til å betjene hundrevis, ofte tusenvis, av menn før de slipper fri fra slaveriet. Brutaliteten i sex-slaveriet er pervers, voldelig og ødeleggende. Det anvendes tortur, i form av piskeslag, sigarett-brenning, beinbrekking og sulting. Hvert enkelt offer kan oppleve denne torturen ti til tjue ganger per dag.²¹

Mange av disse slavene er unge kvinner fra østeuropeiske land. Det er grunn til å tro at den sosiale konteksten i enkelte land kan gi noen forklaringer på hvorfor så mange mennesker faller offer for menneskehandel. Økonomi, sosial status, lovverk, mangel på arbeidsplasser, kvinnesyn, diskriminering av kvinner og etniske minoriteter, ulykkelige familiesituasjoner, politisk ustabilitet og konflikter er eksempler på faktorer som kan ha innvirkning på menneskehandel. I tillegg kommer ulike medvirkende ”dra-faktorer” som påvirker

¹⁶ Kara 2009:IX

¹⁷ Bales 2000:18

¹⁸ Shelley 2006:5

¹⁹ Kara 2009:221-222

²⁰ Shelley 2010:4

²¹ Kara 2009:17 og X

virksomheten: etterspørsel etter arbeidere, muligheter for høyere levestandard og oppfatninger om et bedre liv i et rikere land, eller i en rikere by.

2.2. Slaveri i Øst Europa gjennom historien

Historisk sett er slaveri et godt kjent fenomen i de østeuropeiske landene. Tidligere forekom det blant annet mye slaveri i Russland. Og under Sovjetunionen var det også vanlig med slaveri. Millioner av mennesker var slaver under den sovjetiske stat.

Den kalde krigen varte fra 1945 til 1991, og en sier at den ble endte ved Sovjets oppløsning i 1991. Sovjetunionens oppløsning anses som en viktig grunn til at menneskehandelen i Øst-Europa økte i omfang. Etter den kalde krigen ble millioner av mennesker arbeidsløse, og dermed rådville og utsatte for utnyttning. Derfor anses den kalde krigens slutt å ha bidratt til menneskehandelens vekst. Da Sovjetunionen ble oppløst økte varigheten og mengden av interne og regionale konflikter. Disse konfliktene gjorde blant annet at mange mistet jobben, at familier og samfunn ble splittet, og førte til at individer ble sårbare for menneskehandel. En kan se en sammenheng mellom tidligere konflikter i Øst-Europa og dagens menneskehandel. Denne sammenhengen blir tydeliggjort i arbeidsutnyttning. Men enkelte steder kan en også se en sammenheng mellom tidligere konflikter og tvungen prostitusjon.²² Regionale konflikter gjør at mennesker får lyst til å komme seg bort fra hjemstedet. Dette gjør dem til enkle bytter for menneskehandel.²³

2.3 En analyse av dagens sosiale kontekst i Øst-Europa

2.3.1 Øst-Europas økonomiske situasjon - Fattigdom

Etter Sovjets fall forverret International Monetary Fund (IMF) den økonomiske situasjonen til landene som tidligere tilhørte Sovjetunionen. Det gjorde IMF ved å tilby en plan for overgang til vestlig markedsøkonomi. Planen gikk blant annet ut på at alt skulle privatiseres og effektiviseres. Denne planen var ikke tilpasset hvert enkelt land. Det ble blant annet foretatt nedskjæringer innen helse- og utdanningssektoren, i sikkerhetsnett for arbeidsløse, og i andre sosiale støtteapparat. IMF vedtok også at alle priser skulle bestemmes av markedet, og ikke av

²² Shelley 2010: 49-50,174-177,194

²³ Shelley 2010:194: I Transnistria, en selvstendig stat som offisielt tilhører Moldova, er denne sammenhengen tydelig. Her har det vært, og det er fortsatt, mange regionale konflikter. Samtidig er det påfallende mange kvinnelige offer for menneskehandel derfra.

staten. Dette for å skape konkurranse. Men resultatet ble enorm inflasjon. Det ble også vedtatt fri pengeflyt, og privatisering av alt. Tanken var også her at alt skulle effektiviseres, og at det skulle medføre konkurranse. Men resultatet ble ukontrollert pengeflyt, som igjen ødela det lokale markedet. Tilbakegangen etter Sovjets kollaps, kombinert med IMF's oppskrift, førte til ekstreme tilstander av fattigdom. Og Russlands kollaps i 1998 forverret dette ytterligere, siden Russland var de tidligere Sovjetiske staters handelspartner innen olje. Moldova opplevde den største nedgangen. Landets brutto nasjonalprodukt sank til 35 % av det den var i 1990, og hele 750.000 mennesker flyttet ut av landet. Halvparten av disse ble med tiden delaktige i internasjonal menneskehandel. Fattigdommen i Øst-Europa ble stadig større, og i år 2001 levde hele 23 millioner østeuropeere på mindre enn 2 USD (ca.11kr) om dagen.²⁴

Økonomisk nedgang, som følge av finanskrisen i 2008, har gjort det vanskeligere å overleve i østeuropeiske land. Fattigdom og mangel på arbeidsplasser gir ekstra grobunn for menneskehandel. En opplever så kraftig inflasjon at sparepengene en eventuelt sitter på, ikke lenger er verdt noe. Vanlige dagligvarer blir priset enormt høyt, og livet fra dag til dag blir svært tøft. Spesielt kvinner er blitt hardt rammet av finanskrisen. Mange jenter er blitt tatt ut av skolen, blitt gitt mindre mat, og har måttet arbeide fra ung alder av, for å skaffe mat til familien. Jenter og kvinner i slike situasjoner blir ekstra sårbare for slavehandlere.²⁵ Mangel på arbeid medfører også flere kriminelle. Stadig flere velger å ty til hallikvirksomhet.²⁶

Siden forventet levealder har gått ned i østeuropeiske land, er det ingen tvil om at de fattige i disse landene lider. Etter at IMF foretok nedskjæringer, har tilstanden for de fattigste nærmest blitt ulevelig.²⁷ Rapporter viser også at antallet mennesker som har droppet ut av skole og utdanning har økt i løpet av årene hvor menneskehandelen har vokst.²⁸

Den økonomiske situasjonen i mange østeuropeiske land svært vanskelig – mange av landene er i stor gjeld. Et eksempel er Moldova, i år 1990 hadde landet ingen ekstern gjeld, mens i år 2006 er gjelden deres på 2.1 milliard USD. Dette gjør Moldova til det fattigste landet i Europa i dag. Slaveri har best grobunn i voldsom fattigdom. Derfor vokser slaveriet i Øst-Europa. Å leve i ekstrem fattigdom skaper desperasjon og sårbarhet.

Menneskehandlere utnytter denne desperasjonen. Og på grunn av kvinner og minoriteters stemmefratakelse ble kvinner, barn og minoriteter hardest rammet av de

²⁴ Kara 2009:25-27

²⁵ Shelley 2010:17

²⁶ Gounev P. et al. 2011:157: En hallik er et ord brukt på bakmenn som "eier" de prostituerte.

²⁷ Kara 2009:28

²⁸ Gounev, P.et al. 2011:158

økonomiske krisene. Derfor utgjør også disse menneskegruppene flertallet av dem som er offer for menneskehandel.²⁹

2.3.2 Emigrering – ”jeg vil bort her ifra, koste hva det koste vil”

Når en bor i fattige strøk, og ikke har det bra, kan en gjøre nesten hva som helst for å komme seg bort. Mange flytter fra landsbygda inn til byen, eller emigrerer til utlandet. I denne prosessen blir de sårbare for menneskehandel.³⁰ Spesielt i Moldova kan en se dette i praksis. Der ser en at et enormt antall mennesker ønsker å flytte til utlandet. Mange av dem er desperate etter jobb og inntekt, og er på utkikk etter muligheter til å komme seg bort. Menneskehandlere utnytter dette, og lokker med falske jobbtilbud.³¹ I Moldova blir falske jobbtilbud brukt i åtte av ti tilfeller av menneskehandel. Mange kvinner er mistenksomme til jobbtilbudene, men de håper og tror at ikke noe vondt vil skje med dem. Også tidligere offer for menneskehandel, som har returnert til hjemlandet, ser stadig etter nye muligheter til å komme seg bort.³²

2.3.3 Etniske minoriteters posisjon i samfunnet

Diskriminering av etniske minoriteter gir grobunn til menneskehandel. Rom-folket er en slik gruppe mennesker, som også i dag blir diskriminert. Mange kvinnelige offer for menneskehandel er kvinner fra Rom-folket.³³ En annen etnisk minoritetsgruppe, er Gagauz-folket, som holder til i Ukraina og Moldova. Gagauz-folket er blant dem som hyppigst blir solgt i Moldova.³⁴ Slike minoritetsgrupper er spesielt utsatte i møte med menneskehandel. De er gjerne fattige, analfabeter og uten stemmerett. De har færre rettigheter, og blir da et enklere bytte.

Statløshet er et stort problem. Etniske minoritetsgrupper, har ingen offisiell tilknytning til noen stat, og får dermed gjerne dårligere oppfølging eller beskyttelse i menneskehandelsaker.³⁵

²⁹ Kara 2009:27-28

³⁰ Shelley 2010:52-53

³¹ Kara 2009:109: Avisen *Makler* er svært mye brukt i denne sammenhengen. Avisen er full av jobbtilbud og skoletilbud i utlandet, og svært mange er falske.

³² Kara 2009:109-110

³³ Shelley 2010:55

³⁴ Kara 2009:32 og 123

³⁵ Shelley 2010:51

2.3.4 Kvinnens posisjon i samfunn og hjem

Kvinnens samfunnsstilling i Øst-Europa er svært varierende. Samfunnsstrukturen i mange land tvinger kvinnene inn i en mer sårbar posisjon. Spesielt privatiseringen av de fleste økonomiske bedrifter, hvor kvinner arbeidet, ble til ulempe for kvinner. Spesielt innenfor bedrifter som produserte mat og klær, var kvinnene ekstra delaktige. Disse bedriftene hadde ikke evnen til å konkurrere med andre typer industrier, som i tillegg var mer lønnsomme. Kvinnens dårlige muligheter for å få seg en jobb hvor de kan tjene tilstrekkelig til å overleve, samt deres sårbare posisjon i samfunnet, stiller dem i større fare for å falle offer for organisert kriminalitet, som menneskehandel.³⁶

Diskriminering av kvinner gir menneskehandel gode vekstforhold. Steder der kvinner ikke har eiendomsrett, mulighet til utdanning, økonomiske rettigheter og deltakelse i politiske prosesser er det stor sannsynlighet for at menneskehandel vil forekomme. I enkelte samfunn ser en på jenter som en mulighet til å forbedre familiens økonomiske tilstand. Enkelte selger datteren sin for å betale ned en gjeld, betale for medisiner eller lignende. Menneskehandel forekommer mest i de landene der kvinner befinner seg i en undertrykket posisjon.³⁷

Vold mot kvinner er en av de største grunnene til menneskehandel i Øst-Europa. Det gjør at kvinnene vil rømme. Og når de faller offer for menneskehandel lider de enda større nød, med mer misbruk og vold.³⁸ I mange land, spesielt i landlige områder, forekommer det mye vold mot kvinner. Mange kvinner blir misbrukt i sine egne hjem.³⁹

2.3.5 Det kommersielle sex-markedet

For å få en god forståelse av menneskehandel, i form av tvungen prostitusjon av østeuropeiske kvinner, er det nærliggende å se nærmere på markedet for prostitusjon i de østeuropeiske landene og på det internasjonale markedet.⁴⁰ I de østeuropeiske landene er frivillig prostitusjon ikke kriminalisert. Men en ser likevel på økningen av prostitusjon som et av de største sosiale problemene i disse landene. Derimot er tvungen prostitusjon kriminalisert.⁴¹

Kommersialisering av sex, og en økende etterspørsel av sexkjøp i europeiske land, kan ses på som bakgrunn for at tvungen prostitusjon har økt i østeuropeiske land. Markedet eksisterer, og dermed øker menneskehandelen. Det finnes flere typer marked for sex. Gateprostitusjon er blant de mest synlige markedene. En kan kalle dette for det laveste nivået

³⁶ Shelley 2010:186-187

³⁷ Shelley 2010:16 og 54

³⁸ Kara 2009:125

³⁹ Kara 2009:31

⁴⁰ Gounev, P.et al.:2011:155

⁴¹ Scheniost 2011:129

av prostitusjon. Mange ender opp som gateprostituert etter å ha vært eliteprostituerte. Men en av de vanligste formene for prostitusjon, blant annet i Bulgaria, er bordell- og klubbvirksomhet. Denne typen prostitusjon er i mellomsjiktet. I noen storbyer anses dette å være luksusprostitusjon. Eliteprostitusjon er vanlig i blant annet Bulgaria, Ukraina og Russland. Det er her snakk om modellbyråer, hvor kvinner arbeider som modeller, men samtidig tilbys som ”sex-varer”.⁴² I mange østeuropeiske land kan det se ut som om det er svært vanlig å få kjøpt sex-tjenester. Prostitusjonsmarkedet er ofte nært knyttet sammen med annen organisert kriminalitet. I mange tilfeller er prostitusjonsringer på lokale steder knyttet opp mot prostitusjonsmarkeder andre steder. Ofte står organiserte kriminelle grupper bak dette. Disse gruppene har kontakter i andre byer og land, og transporterer prostituerte over landegrensene.⁴³

2.3.6 Organisert kriminalitet og korrupsjon

Organiserte kriminelle grupper har gjerne foretrukket menneskehandel fremfor narkotikahandel. Det er mye mer lønnsomt. Mennesker kan selges flere ganger. I menneskehandel er det vanlig at de som er involvert får mer penger. I narkotikahandel sitter det til gjengjeld gjerne noen på toppen av industrien og tjener mye mer enn de andre.⁴⁴

I slike organiserte kriminelle grupper er det gjerne 5 til 10 medlemmer. Disse har ulike ansvarsområder: speiding og leting etter nye offer, rekruttering, transportering, hallikvirksomhet og mellommenn mellom offer og kunder.⁴⁵ Hvordan menneskehandelen går for seg i disse organiserte gruppene skal jeg gå nærmere inn på senere.

En grunn til at menneskehandel er så utbredt i østeuropeiske land er korrupsjon. Ved å bestikke politi, lovverk og grensekontrollører får menneskehandelen mulighet til å fortsette å vokse. Korrupsjonen gjør det dessuten vanskeligere å bekjempe menneskehandel. Det finnes lover mot menneskehandel, men dette er ikke alltid til hjelp – spesielt ikke når lovverket blir bestukket.

Korrupsjon eksisterer av ulike grunner. Én grunn er fattigdom. I fattige land er lønningene lave, og selv om man jobber i politisektoren, i lovverket og lignende, er ikke lønnen noe å skryte av. Menneskehandlere kan tilby bestikkelser som er større enn en ”god” månedslønn. Og dette er svært fristende for mennesker som sliter med å få endene til å møtes. Dommere og advokater mottar penger for å gi mildere straff, eller ikke gi straff. Noen ganger

⁴² Gounev, P.et al. 2011:159,161-165

⁴³ Gounev, P.et al. 2011:176

⁴⁴ Shelley 2010:3

⁴⁵ Scheinost 2011:129-130

samarbeider korrumpert politi og dommere. Og i andre tilfeller er menneskehandlere tidligere politifolk.⁴⁶ I land som hvor korrupsjon er utbredt, forekommer det også mye menneskehandel.⁴⁷

2.4 Menneskehandelens ofre

Ofrene for tvungen prostitusjon kan hovedsaklig deles inn i to grupper: de som begynner med prostitusjon frivillig⁴⁸, og de som er blitt tvungen inn i prostitusjon ved bruk av vold og makt, både fysisk og psykisk.⁴⁹ I tillegg til denne inndelingen kan en gjøre en demografisk inndeling.

Alder: Flestparten av østeuropeiske ofre for tvungen prostitusjon er mellom 13 og 26 år, men noen av kvinnene er eldre enn 26 år. Ofrene blir gjerne rekruttert i ung alder, ofte er de fortsatt barn. Voksne kvinner som er offer for menneskehandel har gjerne vært i menneskehandel over lengre tid.

Utdannelse: Noen har utdanning, men sliter med å få seg jobb, og havner i menneskehandel på grunn av dette.

Bakgrunn: Kvinner fra østeuropeiske land kommer ofte fra fattige levekår. Men i teorien kan hvem som helst falle offer for menneskehandel. I Øst-Europa er det også vanlig at ofrene for menneskehandel er barn av tidligere offer for menneskehandel. Barn som er etterlatt i hjemlandet, etter at moren er blitt fanget i menneskehandel, er ofte ekstra utsatte. De er gjerne ikke godt nok overvåket, og dermed ikke trygge. Når de så når tenårene, faller de gjerne offer for menneskehandel.⁵⁰

Ofrene er jenter og kvinner som lever i fattigdom, i undertrykkelse og i andre sårbare situasjoner.

Det er ulike grunner til at man faller offer for menneskehandel. Et eksempel på dette kan en se i dokumentaren *Sex Slaves*, hvor en ung kvinne fra Ukraina ble lurt til Tyrkia i tro om at hun

⁴⁶ Kara 2009:126

⁴⁷ Shelley 2010:48

⁴⁸ Doezema 2010:24: Det kan diskuteres om kvinner som har valgt prostitusjon egentlig har valgt det frivillig. Ofte er nok slik at de har følt seg tvunget, det kan da betegnes som et modifisert valg.

⁴⁹ Scheinost 2011:130

⁵⁰ Shelley 2010:188

skulle arbeide som barnepike. I stedet ble hun solgt til prostitusjon. Hun håpet å tjene penger som hun kunne sende hjem, slik at hennes bror – som ble skadet etter Tsjernobyl-ulykken – skulle få medisinsk behandling.⁵¹

Svært få som er fanget i menneskehandel klarer å rømme. Og dersom de klarer det, lever de i konstant frykt for bakmennene. De nekter ofte å vitne, på bakgrunn av denne frykten. Ofte er det også slik at samme offer blir solgt en gang til. De frykter å reise tilbake til sin gamle hjemby, på grunn av årsakene til at de dro der ifra – og også av frykt for hvordan folk vil møte dem etter at de har levd et slikt skamfullt liv. Derfor oppsøker noen ofre faktisk gjerningsmennene igjen, i håp om å få til en bedre avtale. Noen offer blir solgt opptil fire-fem ganger.⁵²

2.5 Menneskehandelens bakmenn

Menneskehandel foregår i det skjulte, og gjerningsmennene er gjerne fra etniske grupper med karakteristiske trekk, som er vanskelig for andre å forstå.⁵³ De organiserte kriminelle fra områder som tidligere Sovjet, har en bakgrunn med høyere utdanning og gode jobber. De er kjent med å være svært fleksible og justerbare i sin virksomhet. De følger med på nye lover som angår deres ”forretning”, og forandrer stadig strategi, for å tilpasse seg. Denne tilpasningsevnen og fleksibiliteten har de på grunn av sin høye utdanning og tidligere jobberfaring. Denne jobberfaringen kan være svært forskjellig. Det kan dreie seg om alt fra tidligere militærpersonell og sikkerhets-arbeidere, til tidligere idrettsutøvere. På grunn av sin bakgrunn er de gjerne flinke til å produsere falske dokumenter, utnytte avansert kommunikasjonsteknikk, samt til å hvitvaske penger og operere med stor suksess på tvers av landegrenser.⁵⁴

I forskjellige aspekter av det som har med menneskehandel å gjøre, er kvinner gjerne sterkt representert. Kvinner er ofte både offer, bakmenn, og de som arbeider mest med bekjemping av denne formen for kriminalitet.⁵⁵

⁵¹ Sex Slaves, intervju med Tania (2009)

⁵² Kara 2009:16

⁵³ Shelley: 2010:4

⁵⁴ Shelley 2010:187

⁵⁵ Shelley 2010:16

2.6 Hvordan foregår menneskehandel?

Menneskehandel har to komponenter: slavehandel og slaveri. Disse to komponentene representerer to sider, tilbud og etterspørsel. Innenfor disse komponentene er det tre steg: ervervelse, forflytning og utnyttelse. Det er disse tre stegenes forbindelse med hverandre som utgjør kompleksiteten ved menneskehandel.⁵⁶

Tilbudssiden består hovedsaklig av ervervelse og rekruttering av slaver, forflytning av slaver og salg av slaver. Mens etterspørselsiden hovedsaklig består av utnytting, altså kjøp av sextjenester. Samtidig er stegene i svært tett forbindelse, noe som utgjør kompleksiteten ved menneskehandel. Hvordan disse tre stegene utarter seg er forskjellig. Menneskehandelens bakmenn tar i bruk ulike strategier, og disse strategiene har gjerne foretningmessige kjennetegn.

Alle disse tre stegene foregår i land som jeg tidligere i oppgaven har kalt: kilde eller opprinnelsesland, transittland og vertskapsland. Opprinnelseslandet er der mennesker blir ervervet, vertskapslandet er der utnyttingen skjer, transittlandet er landet offeret forflyttes gjennom for å komme til en bestemt destinasjon.⁵⁷

Noen offer blir ervervet og solgt mange ganger på veien til utnyttelsen. Slike salg blir foretatt på etablerte markeder, hvor ofrene tvinges til å kle seg naken for å bli inspisert av slavehandlere. Inspeksjonene er til for å se etter lyter på kroppene til kvinnene, og for å undersøke om kvinnene har kjønnsykdommer.⁵⁸ At en kvinne kan gjøres til en gjenstand som kan kjøpes for penger, betegnes som *tingliggjøring* av mennesker.

2.6.1 Første steg: Ervervelse og rekruttering av nye slaver

Det første steget, ervervelse og rekruttering skjer hovedsaklig på fem måter: bedrag, solgt fra familie, bortføring, forføring, eller rekruttering fra tidligere slaver.⁵⁹

Når et offer er i hendene på en menneskehandler blir hun fratatt personlige eiendeler og dokumenter som pass og annen identifikasjon. Ved å ta fra ofrene alle identifikasjonspapirer får slavehandlerne mer kontroll og makt over ofrene. Det blir blant annet vanskeligere å rømme, i og med at man ikke kommer langt uten identifikasjon eller penger.⁶⁰

⁵⁶ Kara 2009:5

⁵⁷ Shelley 2010:13

⁵⁸ Kara:2009:12

⁵⁹ Kara 2009:5

⁶⁰ Shelley 2010:107

I tillegg til disse fire måtene skjer noe rekruttering, blant annet i Russland og tidligere Sovjet, gjennom at menneskehandlere har kontakter innenfor barnehjem. De har avtaler med barnehjemmenes direktører, om at de, når jenter fyller 18 år og barnehjemmet ikke lenger har ansvar for dem, skal levere jenter rett i hendene på menneskehandlere.⁶¹

Bedrag

Bedrageri er å bli ført bak lyset. Kvinner blir lurt inn i menneskehandel. Bedrageriet kan bli utført på ulike måter, blant annet gjennom falske jobbtilbud og falske ekteskap. Gjerningsmennene utnytter desperasjonen som vokser frem på grunn av dårlige samfunnsforhold. Noen blir lurt til å tro at de skal få seg en normal og godt betalt jobb i et annet land. De er ofte klar over at jobbtilbudene kan være falske, men de tror ikke at noe vondt skal skje dem. Dersom desperasjonen er stor nok, sier kvinner ja til slike jobber. Andre blir lurt inn i falske ekteskap, hvor de blir solgt videre til slavehandlere. I noen land er ekteskapet den eneste måten for kvinner å få sikret sin framtid på. Dermed er dette en effektiv måte å rekruttere nye slaver på. Det hender også at gjerningsmennene drar til flyktningleirer for å utnytte kvinners sårbarhet som flyktninger. Kvinner som blir lurt inn i menneskehandel fra en slik plass er gjerne i en så desperat situasjon at de føler de ikke har noe valg.⁶²

Solgt fra sin egen familie

I tilstander av fattigdom, desperasjon og arbeidsløshet føler mange familier seg tvunget til å selge et familiemedlem inn i slaveri. Slike salg er gjerne hjerteskjærende avgjørelser, tatt av familier som lever i så stor nød, at vi i vesten kan ha vanskeligheter med å se det for oss. Spesielt i hjem hvor det forekommer alkohol- og rusavhengighet er dette veldig vanlig. Slavehandlere finner de mest fortvilte familiene og utnytter disse. Bare i noen få tilfeller selger foreldre barna sine av grådighet. Disse foreldrene får månedlige remisser tilsendt fra slavehandleren. Noen kvinner blir da tvunget til å være prostituert i mange år på grunn av de månedlige pengene familien får tilsendt.⁶³

Bortføring

Bortføring er ikke så vanlig som media vil ha oss til å tro, men det forekommer. En av grunnene til at bortføring ikke er så vanlig er at det en omfattende og krevende prosess med

⁶¹ Shelley 2010:177

⁶² Kara 2009:7

⁶³ Kara 2009:8 og Shelley 2010:97

store utfordringer til forflytningen. Forflytningen må skje så usynlig som mulig, noe som er vanskelig å få til når offeret er bortført. Et offer som er bortført vil med stor sannsynlighet prøve å rømme, tiltrekke seg oppmerksomhet og lignende. Tross disse utfordringene, er bortføring en metode som brukes for å rekruttere slaver.⁶⁴

Forføring

I sentral- og Øst-Europa finnes såkalte ”loverboys” som arbeider for å forføre kvinner og jenter. De overøser dem med romantiske gaver og løfter, forfører dem til å emigrere til et annet land hvor de kan bygge et liv sammen. På denne måten lurer de kvinnene rett inn i hendene på menneskehandlere.⁶⁵

Rekruttering fra tidligere slaver

Den siste metoden som tas i bruk for ervervelse av nye slaver er at tidligere slaver rekrutterer nye. Dette er vanskelig å forstå at noen vil gjøre. Men om en setter seg inn i de psykologiske skadene slaveriet fører med seg, overlevelsesinstinktene som settes i gang, og livet som sex-slavene lever, med alkohol- og narkotika-misbruk, kan en forstå hvorfor dette kan forekomme. Mange slaver tenker for eksempel at de ikke fortjener noe bedre liv. Og da blir dette livet det eneste alternativet. Rekrutteringen fra tidligere slaver foregår på ulike måter. I noen tilfeller ikler kvinnene seg sine fineste klær og drar tilbake til hjembyen sin for å vise hvor vellykkede de er, og slik lokke andre kvinner til å ta samme valg som dem. Kvinner som gjør dette får belønning fra bakmennene for å gjøre dette.⁶⁶

2.6.2 Andre steg: Forflytning

Det andre steget i prosessen, er at slavene forflyttes. I internasjonal menneskehandel forflyttes offeret fra opprinnelseslandet, gjennom transittland og til destinasjonslandet. I intern menneskehandel er opprinnelseslandet, transittlandet og destinasjonslandet ett og det samme. Forflytning er en krevende og utfordrende prosess for gjerningsmennene. Forflytningen må skje så subtilt som mulig, og det er vanskelig å holde mennesker skjult. I forflytningen tas omtrent alle mulige transportmidler i bruk. Det brukes bil, buss, båt, fly, tog, hurtigbåter og flåter. I enkelte tilfeller skjer også forflytningen til fots. Forflytningen skjer både over større og mindre avstander. Forflytningen skjer som oftest fra fattige landlige områder, til mer urbane, befolkede storbyer og land. Når ofrene skal over landegrenser forekommer det i noen

⁶⁴ Kara 2009:8

⁶⁵ Kara 2009:9

⁶⁶ Kara 2009:9 og Shelley 2010:97

tilfeller bestikkelser av grensevakter. Men veldig ofte tas falske dokumenter i bruk ved grenseovergangene. Det brukes falske ID-kort, pass og reisedokumenter.

Under forflytningen blir offeret ofte neddopet. Dette skjer ofte dersom offeret er bortført, eller dersom offeret har oppdaget at de har sagt ja til et falskt jobbtillbud. Dop brukes for å få stillhet under reisen, slik at en ikke tiltrekkes oppmerksomhet. Dopet *kan* bli gitt offeret i full åpenhet. Men ofte blir det puttet i mat, slik at kvinnene ikke merker det. I noen tilfeller er ofrene på reise i mange dager, og kommer ikke til seg selv før de har ankommet den endelige destinasjonen. Omstendighetene ofrene forflyttes under er forferdelige. I konteinere og lastebiler, som ofte tas i bruk, er det gjerne svært dårlig ventilasjon og lite mat og drikke. Kvinnene blir gjerne syke eller dehydrerte, og får sjeldent den medisinske hjelpen de trenger.⁶⁷ I Europa ser en de mest komplekse forflytningene. Ofrene blir forflyttet fra fattige steder til rikere. Men i Europa er avstanden fra fattige områder til rike områder ofte svært kort, og samtidig er det i EU-landene svært lett å krysse grenseoverganger. Dette gjør at forflytning av slaver i Europa ofte blir en høyfrekvent operasjon, som nesten er umulig å forhindre. Størsteparten av slaveforflytningen skjer fra Øst-Europa til Vest-Europa. Et forsøk på å forhindre forflytningen langs en rute, resulterer gjerne bare i at de skifter rute, eller at bruk av falske dokumenter øker, for å få ofrene usett forbi grensekontrollene. I takt med at flere og flere land ble med i EU, økte det svarte markedet for produksjon av falske reisedokumenter, pass og ID-kort. I sentral- og Øst-Europa eksploderte det nærmest. Dette gjør at forflytningen kan foregå uten større problemer.

En av de seneste observasjonene Siddharth Kara har gjort, er en totrinns prosess i forflytningen. Prosessen innebærer at slavene først blir forflyttet fra et landlig område til et urbant sentrum i nærheten. Så blir en utvalgt gruppe av slavene transportert internasjonalt. Denne totrinnsprosessen har til hensikt å bryte slavene ned, før de sender dem videre. Jo mer nedbrutt og ødelagt en person er, desto lettere vil personen akseptere omstendighetene livet som slave bringer med seg. Da er sjansen for at slaven skal rømme mindre, og slaven blir mer lydig. Når slaven er mer samarbeidsvillig og det er mindre sjanse for at hun rømmer kan slavehandlerne ta høyere priser fra bordelleierne. På denne måten kan også bordelleierne ”bestille” ulike etniske grupper til sitt bordell. Denne totrinnsprosessen illustrerer menneskehandelens økende effektivitet og kompleksitet i dag.⁶⁸ Mennesker blir transportert og forflyttet over lange avstander før de når destinasjonen hvor utnyttningen setter til for fullt. Forflytningen ender der det er en etterspørsel etter seksuelle tjenester. Denne lange reisen

⁶⁷ Kara 2009:10-11 og Shelley 2010:100 og 102

⁶⁸ Kara 2009:11

minner om de lange reisene til slavene i tidligere århundrer. Kvinner fra østeuropeiske land, som Russland og Ukraina, blir noen ganger transportert helt til land i Sør-Amerika. Dette kan spores helt tilbake til 1990-tallet.⁶⁹

2.6.3 Tredje steg: utnyttning

Utnyttingen refererer hovedsaklig til utnyttelsen av seksuelle tjenester hos kvinnene, i form av tvungen prostitusjon. Men i virkeligheten starter utnyttningen så snart offeret er ervervet og rekruttert. Slaver blir voldtatt, torturert, ydmyket og dopet ned allerede i løpet av forflytningen. Slavehandlerne utnytter kvinnene til å tilfredstille egne lyster, samtidig som dette bidrar til en ønsket effekt: å gjøre slavene mer underdanige. Noen offer blir aldri solgt, men blir rekruttert, forflyttet og utnyttet av det samme nettverket av mennesker. Mafiaen i Albania rekrutterer kvinner fra hele Øst-Europa og forflytter dem til Vest-Europa, hvor de tvinger dem til tvungen prostitusjon på bordeller som de selv driver.⁷⁰

Så snart ofrene ankommer destinasjonsstedet blir de tillagt en fiktiv gjeld. Denne gjelden kalles på engelsk for ”debt bondage system”. Det er et fiktivt gjeldssystem. Ofrene blir fortalt at de skylder penger for reise, mat og lignende, og at de må arbeide som prostituert for å betale ned gjelden. Dette skaper et falskt løfte og håp om frihet – en tror på at når de har tjent nok penger, blir de sluppet fri. Men det som gjerne skjer når gjelden er nedbetalt, er at de blir solgt til en ny menneskehandler. Dette er et mektig maktverktøy som brukes for å kontrollere ofrene.⁷¹

Sexslaver blir hovedsaklig utnyttet på seks ulike arenaer: bordeller, klubber, massasjesteder, leiligheter, hoteller og på gaten. I *red-light districts*⁷² er bordeller den vanligste arenaen. Bordeller i Europa huser vanligvis rundt tjue kvinner. Klubb-bordeller er mest vanlig i Europa og Øst-Asia. Bordellene er danseklubber hvor en har mulighet til å kjøpe sex. Sextjenestene finner da gjerne sted på et bakrom, eller i en kjeller. Slavene bor som fanger på disse bordellene, uten mulighet til å dra der ifra. De fleste slaver tilbringer den første tiden som slave slik. Bare når de har vist tillitt nok, og akseptert livet som en prostituert, kan de bli forflyttet til gateprostitusjon eller hotell-prostitusjon, og leve som prostituerte på denne måten. I Europa er det vanligst med små leilighetsbordeller. I disse

⁶⁹ Shelley 2010:12 og 21

⁷⁰ Kara 2009:12

⁷¹ Kara 2009:3

⁷² ”Red light districts” er områder i byer der prostitusjon er synlig. En kan si at de er ”prostitusjonsindustriens sentrum”. De fleste storbyer har et slikt område.

leilighetene er det sjeldent mer enn seks til åtte slaver. Disse bordellenes annonseringer finner en i lokalaviser eller på Internett. Det er ikke like vanlig å bruke hoteller som arena for salg av sex. Årsaken til dette er at omstendighetene ikke er trygge nok. Og dermed kan menneskehandelen enklere avsløres.

Gateprostituasjon er også en mindre trygg arena, full av muligheter for kvinnene til å stikke av. Derfor er hallikene nøye med hvem de velger ut til å være på gaten.

De prostituerte får en andel av pengene fra hver mann de betjener. De får penger etter hvor mange de klarer på en dag. Dersom de klarer flere enn den vanlige kvoten, får de belønning. Dersom de ikke klarer å nå sin ordinære kvote, kan de bli straffet, torturert og sultet.

Det forekommer svært sjeldent at slavene rømmer mens de er ute på gaten. De er langt hjemmefra, kan gjerne ikke språket, og de har verken penger eller pass. Og da er faren for å bli fengslet eller deportert stor. Å henvende seg til politiet er sjeldent en valgmulighet. Grunnen til det er at politiet selv er kjøpere av sex i de fleste land. Og ofte er politiet også korrumpert. De får betalt for å se en annen vei dersom det er prostituerte i nærheten, og de sier ifra til bordellene dersom det er snakk om en ransakelse, eller dersom en etterforskning er blitt satt i gang. Som en del av bestikkelsen mottar de også seksuelle tjenester fra kvinnene. Kvinner som er offer for tvungen prostituasjon henvender seg sjeldent til instanser for å få hjelp. For det første kan de kanskje ikke språket som snakkes i det landet de befinner seg i, og for det andre tenker de ofte at det er selvisk å søke hjelp. Årsaken til at de tenker slik, er at de har fått trusler om at bakmennene vil skade familien deres dersom de forsøker å rømme.⁷³

På destinasjonsstedet hender det at kvinner blir utsatt for fremmedfrykt, rasisme og diskriminering. Noen ganger bruker kjøpere slike grunner for å rettferdiggjøre kjøp av sex.⁷⁴

Beskrivelsen av at slikt forekommer på dette stadiet i menneskehandel viser at en kan forstå menneskehandel som *utnyttning av kvinner og vold mot kvinner*. I og med at ofrene for tvungen prostituasjon blir offer for det på bakgrunn av at de er kvinner, og at de befinner seg i sårbare situasjoner, for eksempel at de tilhører en utsatt folkegruppe, blir det også tydelig at en kan forstå menneskehandel som *diskriminering*.

⁷³ Kara 2009:12-14 og Shelley 2010:109-110

⁷⁴ Obokata 2006:126

2.7 Hvilke skader/lidelser kan kvinner få etter å ha vært utsatt for sex-slaveri?

Ofre for menneskehandel til seksuelle formål lever under forhold som påvirker dem fysisk og psykisk. De opplever å bli torturert, misbrukt og utsatt for psykisk vold. Dette gjør at de kan få forbigående, men også permanente, skader. Voksne kvinner som er offer for menneskehandel har gjerne vært i menneskehandel i svært lang tid. Skadene som de blir påført er da gjerne litt annerledes enn barns skader. Men svært mange av kvinnene ble rekruttert når de selv var barn.

2.7.1 Psykologiske skader

Mennesker som over lengre tid er utsatt for traumer opplever at deres virkelighet blir normalen, og forsøker å finne en mening i sin virkelighet. Selv når offeret ikke lenger er i gjerningsmenneskes hender vil gjerningsmennene fortsatt ha makt over henne, og det negative virkelighetsbildet vedvarer. Mennesker som utsettes for traumer over lengre tid utvikler ofte posttraumatisk stress-syndrom. Dette invaderer og tærer på personligheten. Ofre som opplever traumatiske enkelthendelser føler seg gjerne ikke helt som seg selv i ettertid. Men mennesker som opplever gjentatt misbruk kan føle seg ugjenkallelig forandret for all ettertid. Repetisjon og misbruk over lengre tid forverrer skadene. Jo yngre en er når en opplever traumatiske hendelser, desto dypere blir de psykologiske skadene. Traumer kan ødelegge menneskers forsvarsmekanismer og skape en oppløst selvfølelse.

Både fysisk og psykisk vold fører til psykologiske lidelser. Intens smerte kan bryte ned selvet og forårsake dyp fragmentering i ens identitet. Verbal og psykisk vold skaper frykt hos mennesker, og det kan over lengre tid medføre at offeret mister autonomi. Å leve i frykt kan føre til både somatiske og psykiske skader.

Etter lengre tids misbruk vil offeret begynne å se virkeligheten gjennom gjerningsmannens øyne. Offeret overgir seg totalt til gjerningsmannen. Dette skjer ved at offeret begynner å beskyldes seg selv for ting og nedgradere seg selv, ved å si til seg selv at en ikke fortjener bedre. Dette er en overlevelsesmekanisme.

Tvungen isolasjon fra venner, familie og eventuelle støttenettverk ødelegger selvet.

Et nedbrutt offer føler seg avhengig av bakmennene og tror ikke at hun kan klare seg på egenhånd. Derfor vil gjerne ofre som er fanget i menneskehandel over lengre tid ikke forsøke å rømme.

Psykologiske lidelser ofre kan få er: fragmentert identitet, tilknytningsproblemer og selvangrep, selvmordstanker og selvskadingstrang.

Dette kan utvikle seg til mer alvorlige lidelser som depresjon, borderline personlighetsforstyrrelse og multippel personlighetsforstyrrelse. Ofre utvikler også ofte et sinne mot seg selv.⁷⁵ Mange som lever i tvungen prostitusjon blir gravide, og svært ofte forekommer det prematurdød av barn. De er blitt gravide i skadelige omstendigheter, og dette skader barnet.⁷⁶ Å miste et barn fører med seg sorg. Og dette kan gjøre situasjonen for kvinnene enda mer nedtrykt.

2.7.2 Fysiske skader

Etter fysisk misbruk og mishandling kan ofrene få fysiske skader på kroppen. Det kan være snakk om sår, infeksjoner og kjønnlemllestelse. Seksuelt overførbare sykdommer og HIV/AIDS er det også vanlig å pådra seg. I tillegg til dette kan ofrene utvikle ulike sykdommer på grunn av nedsatt immunforsvar. Psykiske plager kan også etter hvert bli til fysiske plager. Hodepine og spiseforstyrrelser er også vanlig å utvikle.⁷⁷

2.8 Menneskehandel – en industri i vekst – Hva skyldes det?

Noe av det særegne med menneskehandel i Øst-Europa er hvor raskt det har vokst og utbredt seg. I løpet av kort tid gikk Sovjet fra å være stater med begrenset arbeidsutnyttelse, til at tvangsprostitusjon av kvinner ble et betydelig problem. Først var menneskehandelen intern, men etter kort tid begynte handelen å spre seg. Og de østeuropeiske landene utnyttet det vesteuropeiske markedet. Det nevnes ulike grunner til menneskehandelens voldsomme vekst i østeuropeiske land. Den forklares med fattigdom, fraværet av sosiale støtteapparater for familier, økt intern vold i familier, økt økonomiske forskjeller mennesker imellom, barnemisbruk, alkoholisme og diskriminering av kvinner.⁷⁸ I dag er industrien preget av stabilitet. En ser en stabil årlig vekst, både i antall slaver og inntekt og profit.⁷⁹ Menneskehandel er rett og slett blitt en stabil forretningsvirksomhet – noe som er levedyktig i verden i dag.

⁷⁵ Dahill 2009:146-154, Shelley 2010:63 og Kara 2009:XIV

⁷⁶ Shelley 2010:80

⁷⁷ Dahill 2009:146-154, Shelley 2010:63 og Kara 2009:XIV

⁷⁸ Shelley 2010: 183-184

⁷⁹ Kara 2009:17

2.8.1 Økonomi

Menneskehandelens økonomiske profitt gjør at problematikken stadig vedvarer og vokser. Gjerningsmenn som står bak menneskehandel tjener store summer på å selge kvinner.

Siddharth Karas hovedpoeng i boken *Sex Trafficking – Inside the business of modern slavery* er at den enorme utbredelsen av menneskehandel, der kvinner blir utnyttet seksuelt, er et direkte resultat av de umåtelige pengesommene det er mulig å tilegne seg gjennom salg av billig sex rundt omkring i verden. Strukturene i vestlig kapitalisme, slik den har spredt seg gjennom globalisering, bidrar til ødeleggelse av de livene som denne virksomheten innebærer. Menneskehandel er en av de mest grufulle moderne realiseringene av global kapitalisme – et direkte produkt av de skadelige ulikhetene som er utbredt av økonomisk globalisering: utbredelsen av lokal fattigdom, de rikes utvinning av velstand og ressurser fra de fattige, og forvitringen av menneskelig frihet i utviklingslandene.⁸⁰ Den globale økonomiske tilbakegangen i år 2008 hadde sin innvirkning på menneskehandel. Spesielt i østeuropeiske land som Ukraina og Bulgaria ble økonomien hardt rammet. Finanskrisen påvirket menneskehandel på ulike måter. Nedskjæringer, dårligere lønn og økende gjeld er ulike ettervirkninger av finanskrisen. Blant annet i Tsjekkia og Moskva ble det rapportert om nedgang i kjøpere av sex. Dette gjør at industrien forflyttes til rikere land. På grunn av finanskrisen og få tilgjengelige jobber er det sannsynlig at flere vil søke kriminelle jobber, og tjene penger på blant annet menneskehandel. Og nettopp i desperasjonen, uten jobb og penger, faller mennesker offer for menneskehandel.⁸¹

2.8.2 Globalisering som årsak til vekst

Globalisering er at grensene mellom landene i verden gradvis viskes ut, i den forstand at samarbeid, handel og utveksling av alle slags tjenester på tvers av landegrenser blir mulig. Verden blir på et vis mer sammenvevd.⁸² Menneskehandel har økt i takt med globaliseringen. Det er mindre kostbart å reise, og dermed kan transportereringen og forflytningen av menneskehandelens ofre gjøres enkelt. Kommunikasjon og handel på tvers av landegrenser har økt betydelig, og dette til fordel for menneskehandlere. Globaliseringen øker tilgjengeligheten til sextjenester, tilgjengeligheten gir lavere priser, og etterspørselen blir da større.

⁸⁰ Kara 2009:4 Kara mener at den eneste måten å avskaffe det moderne slaveriet på er å angripe sex-industriens umåtelige lønnsomhet, og å få et radikalt skifte i styringen av den økonomiske globaliseringen.

⁸¹ Shelley 2010: 195-196

⁸² Nordstokke 2009:73

Men globaliseringen har også noen negative ettervirkninger. Landlig fattigdom har økt, det har blitt større forskjeller på fattig og rik og det er blitt skapt større sosial ustabilitet.⁸³ Med andre ord, globaliseringen har marginalisert fattige og landlige områder, gjort kvinner og barn fattige, og økt immigreringen fra landsbyer til storbyer.⁸⁴ Den økonomiske globaliseringen forårsaket en katastrofal økning i fattigdom og sivile stridigheter i Øst-Europa.⁸⁵ Globaliseringen har hatt stor påvirkning på historiske negative faktorer: fattigdom, kjønnsfordommer, minoritetsstemmerett. Slik er kvinner og barn blitt enda mer utsatte for menneskehandel.⁸⁶ Menneskehandlere bruker de nevnte faktorene til fordel for sin virksomhet til utnytting av mennesker.

Globaliseringen har bidratt til de økende økonomiske ulikhetene og befolkningsforskjellene mellom utviklingslandene og resten av verden. Dette i samspill med fattigdom og marginalisering i landlige samfunn. Globaliseringen har også resultert i økende turisme. Dette har gjort det enklere for pedofile å kunne reise til steder hvor de kan få kjøpt seksuelle tjenester fra barn. Denne problematikken har økt siden det er blitt billigere å reise. Transportkostnadene er som ingenting å regne i forhold til de store pengesummene menneskehandlerene tjener.⁸⁷ Globaliseringen har også gjort det mulig for menneskehandelens bakmenn å ta i bruk Internett og mobiltelefon for å administrere menneskehandelen.⁸⁸ Globaliseringen har med andre ord gjort det enklere å skaffe slaver, transportere slaver og utnytte slaver.⁸⁹

Schengen-avtalen, som ble til i år 1985, gjør det mulig å reise på kryss og tvers av tjuefem land, uten å måtte vise pass. I flere EU-land er det i dag fri grenseovergang. Dette bidrar til en økning i menneskehandel. I landene som tilhører tidligere Sovjet er det svært få grensekontroller.⁹⁰

⁸³ Kara 2009:24

⁸⁴ Shelley 2010: 40

⁸⁵ Kara 2009:26

⁸⁶ Kara 2009:25

⁸⁷ Shelley 2010:2-3

⁸⁸ Shelley 2010:41

⁸⁹ Kara 2009:24

⁹⁰ Shelley 2010:42-43

2.8.3 Etterspørsel

Menn som kjøper sex av prostituerte tenker sjelden på den prostituertes situasjonen. Realiteten er den at de kjøper sex av en ung kvinne, til en svært billig penge. Menneskehandel har gjort sextjenester mye mer tilgjengelig, og derfor har også etterspørselen økt.⁹¹

Til nå har jeg snakket mest om grunner til at mennesker faller offer for menneskehandel. Men det er en annen side ved saken: grunnen til at problematikken er så stor, nemlig etterspørselen. Det finnes kjøpere av sex, derfor finnes det også slaver. I verden i dag er det et marked for sex. Og jo flere som kjøper sex, desto lavere kan en prise tjenestene. I enhver industri er arbeidskraft ofte den største utgiftsposten. I og med at det her er snakk om slaver, medfører de ikke så store utgifter for dem som driver virksomheten. Dermed kan de ta enda mindre betalt for sex, og flere kjøpere kommer til.⁹² Hvis en derimot hadde priset tjenestene høyere, ville færre ha kjøpt sex.⁹³

2.9 Bekjemping av menneskehandel

Hvert minutt blir uskyldige kvinner voldtatt mot profitt, uten at noen blir straffet for det. Tiltakene som finnes for å bekjempe seksuell utnyttning av kvinner er utilstrekkelige og ofte også på villspor, mener Kara. Han viser til flere grunner til dette. Menneskehandel har stor mediedekning, men mediedekningen gir ikke en god nok forståelse av problematikken. Samtidig er organisasjonene som bekjemper menneskehandel for dårlig bemidlet, og organisasjonene er ikke koordinert med hverandre internasjonalt. Han mener også at lovene mot sex-handel er overveldende blodfattige, og at de i for liten grad blir overholdt. Og selv om det er blitt skrevet mange rapporter og undersøkelser om denne illegale industrien, har det ikke blitt foretatt en systematisk og økonomisk analyse av industrien, slik at en kan sette fingeren på konkrete, strategiske intervensjonsområder.⁹⁴

Korrupsjon gjør bekjempingen vanskelig. Korrupsjon er en viktig faktor i menneskehandel-problematikken. Grensevakter, politi og andre deler av myndighetene i mange tidligere sovjetiske land er rett og slett korrupte.⁹⁵

Vitnebeskyttelse er svært viktig. Men ofte er det mangel på slike tiltak. Derfor blir det vanskelig å anskaffe bevismateriale.⁹⁶ Ofte kan et land ha lover som tilsier at de skal ha vitnebeskyttelse. Men ofte er disse lovene laget etter press utenfra, og de landene som har

⁹¹ Shelley 2010:39

⁹² Kara 2009:33-34

⁹³ Kara 2009:37

⁹⁴ Kara 2009:3

⁹⁵ Shelley 2010:197

⁹⁶ Shelley 2010:197

flest tilfeller av menneskehandel er ofte svært fattige, og har ikke mulighet til å gjennomføre en fullverdig vitnebeskyttelse.⁹⁷

I Ukraina, Russland og mange østeuropeiske land, er det dannet spesialstyrker for å bekjempe menneskehandel. Men disse enhetene er ikke høyt nok prioritert, og får begrenset pengestøtte til å drive arbeidet. Ofte kan problemet også ligge i at ofrene ikke ønsker å vitne mot gjerningsmennene.⁹⁸

Menneskehandel er altså vanskelig å bekjempe. Men kan menneskerettighetene likevel bidra i bekjempingen?

2.10 En sammenfatning

Slik jeg har beskrevet menneskehandel i dette kapittelet, kan en tydelig se at tvungen prostitusjon er problematisk i møte med menneskerettighetene. Hvordan det er problematisk skal jeg vurdere i del 4. For å få et helt bilde av handel med kvinner til seksuell utnyttning er det viktig å se på de ulike årsakene til at menneskehandel eksisterer, både kriminelle og samfunnsmessige årsaker.

1. Det er tydelig at det er flere *samfunnsmessige årsaker* til at menneskehandel eksisterer. Fattigdom, nød, emigrering, diskriminering grunnet kjønn eller etnisk bakgrunn, politisk ustabilitet, konflikter, og mangel på arbeidsplasser er blant hovedårsakene til at kvinner fra Øst-Europa blir utnyttet i tvungen prostitusjon. Ønsket om å tjene penger kan også karakteriseres som en årsak. Mennesker velger å gå inn i kriminalitet på bakgrunn av et ønske om å tjene penger.

2. Organisert kriminalitet, korrupsjon, økonomisk profitt, globalisering og etterspørsel er faktorer som representerer den *kriminelle siden* av tvungen prostitusjon. Tilbud og etterspørsel er de to sidene i menneskehandel som gjør at denne illegale industrien kan fortsette å vokse. Mennesker som bedriver ulovlig virksomhet, har funnet ut at å selge mennesker er gunstig. Det er lave kostnader knyttet til å starte en slik virksomhet, minimal risiko, høy profitt og stor etterspørsel.

⁹⁷ Kara 2009:126

⁹⁸ Shelley 2010:197

3. Menneskehandel i form av tvungen prostitusjon av østeuropeiske kvinner kan forstås som *slaveri, vold mot kvinner, diskriminering av kvinner og andre utsatte grupper, utnytting av kvinner, og tingliggjøring av mennesker.*

3.0 Menneskerettigheter og Diakoni

I dette kapitlet skal jeg danne et vurderingsgrunnlag som jeg skal anvende i kapitel 4. Første del er om menneskerettighetene, og andre del er om diakoni og menneskerettigheter. Mitt poeng er å vise sammenhengen mellom disse to, jeg vil vise hvordan menneskerettighetene kan forstås gjennom et diakonalt perspektiv.

3.1 Menneskerettighetene og rettighetenes hensikt

Menneskerettigheter er rettigheter som tilkommer mennesket som sådant, noe det har som menneske. En rettighet gir et menneske en fordelaktig eller styrket posisjon i forhold til en motpart. Enkeltmenneskets motpart kan defineres som den ansvarlige parten, staten. Staten er den ansvarlige part som skal sikre at enkeltmennesker og grupper behandles etter menneskerettighetene. Utgangspunktet for de internasjonale menneskerettighetene er *Verdenserklæringen om menneskerettighetene* som ble vedtatt av De Forente Nasjoner den 10. desember år 1948. I Verdenserklæringen fremheves det at alle mennesker har krav på de rettighetene som er presentert i erklæringen. Hovedsakelig er det statens ansvar at mennesker behandles etter disse reglene og rettighetene, men menneskerettighetene innebærer et individuelt ansvar – private aktører skal også respektere menneskerettighetene. I første artikkel i verdenserklæringen står det at ”mennesker bør handle mot hverandre i brorskapets ånd.” Bare stater har et juridisk ansvar for å sikre at menneskerettighetene følges. Enkeltmennesker har stort sett bare et moralsk ansvar, men dersom overtredelser som blir begått er svært utbredde, systematiske og alvorlige, kan enkeltpersoner ha individuelt straffeansvar.⁹⁹

Menneskerettighetene bygger på to prinsipper: like rettigheter og ikke-diskriminering.¹⁰⁰ Deres hovedfokus er å beskytte ethvert menneskes verdi og verdighet. Generelt er mennesket i en truet posisjon; liv og verdighet står alltid i fare for å bli krenket eller berøvet. Hensikten med menneskerettighetene er å beskytte enkeltmennesker mot trusler av ulike slag. Menneskerettighetene inkluderer noen ganger aspekter som statlige lovverk ikke har juridiske lover for. Dette gir menneskerettighetene en unik posisjon. Et eksempel på dette er at menneskerettigheter ivaretar menneskers rett til ikke å bli utnyttet på bakgrunn av sin sårbare eller avhengige situasjon.¹⁰¹ Menneskerettighetene skal beskytte mot utnyttning og

⁹⁹ Ekeløve-Slydal 2009:13-14,27

¹⁰⁰ Ekeløve-Slydal 2009:19

¹⁰¹ Lasocik 2010:23

urettferdighet, samt fremme likeverd. Noe av det særegne med menneskerettighetenes tradisjon er at de anses å være universelle.

3.1.2 Ansvar og forpliktelse

Stater som er medlem av FN forplikter seg til å respektere menneskerettighetene. En erklæring, som for eksempel Verdenserklæringen er ikke juridisk bindende i seg selv, den er mer ment som et mål og en retningslinje. Men ved å innlemme rettighetene i den enkelte stats lovverk forplikter staten seg til å sikre at alle dens statsborgere får del i rettighetene.¹⁰² Rettighetene blir da juridisk bindende. Det er mye diskusjon om hvorvidt menneskemenneskerettighetene har en universell normativ status. Dersom menneskerettighetene er en del av internasjonal lov, er de universelt berettiget.¹⁰³

Konvensjoner er juridisk bindende avtaler. Ved å ratifisere menneskerettighetskonvensjoner forplikter stater seg på å sikre at menneskerettighetene blir fulgt. I forbindelse med ratifikasjonen kan stater reservere seg fra enkelte bestemmelser i konvensjonen.¹⁰⁴

Landene som aktualiseres i denne avhandlingen har ratifisert de aktuelle konvensjonene og skrevet under på Verdenserklæringen om menneskerettighetene. Det finnes ingen merknader eller reservasjoner som er av betydning for denne avhandlingens anliggende.

Ulike land forholder seg ulikt til noen menneskerettighetsspørsmål. Dette gjelder spesielt konvensjoner som omhandler kvinnerettigheter og rettigheter mot diskriminering. Grunnen til dette er politisk og kulturelt betinget. På grunn av denne *kulturelle relativismen* kan land komme fram til ulike tolkninger av menneskerettigheter som omhandler likestillingsspørsmål og kvinnesyn.¹⁰⁵

3.1.3 Menneskerettigheter i en historisk kontekst

Den systematiske utformingen av det som i dag kalles menneskerettigheter skjedde hovedsaklig i Europa og Nord-Amerika fra 1600-tallet av. England begynte da å utforme lovtekster som skulle gi alle briter rettigheter, og snart begynte andre land å kopiere lovene. Blant annet i den amerikanske uavhengighetserklæringen fra 1776, kan man finne spor av de samme rettighetene. Årsaken til at mennesker i ulike land begynte å forhandle fram rettigheter på 1500-1600-tallet, var at de levde under vanskelige forhold. Kapitalismen vant fram, og

¹⁰² Rettigheter jeg i denne oppgaven har hentet fra Verdenserklæringen er innlemmet i Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (1950), dermed er de, i likhet med rettighetene i konvensjonene, juridisk bindende.

¹⁰³ Ekeløve-Slydal 2009:23 og Addo 2006:21-22

¹⁰⁴ Ekeløve-Slydal 2009:23

¹⁰⁵ Globalis: om kvinnekonvensjonen

samtidig med dette vokste det fram en ny samfunnsklasse i Europa, kalt borgerskapet. Borgerskapet ble en politisk drivkraft som etter hvert kjempet for likhet, ytringsfrihet, religionsfrihet og økonomisk frihet.¹⁰⁶

Den politiske aktiviteten som borgerskapet skapte, gjorde at en ny ideologi vokste fram, *liberalismen*. En britisk filosof, John Locke (1632-1704), ble liberalismens fremste talsmann. Han mente at alle mennesker var like, og født frie med de samme rettighetene. Han var særlig opptatt av eiendomsrett, ytrings- og religionsfrihet, økonomisk frihet, og at også staten skulle leve etter de samme lovene. Både den amerikanske uavhengighetserklæringen fra 1776 og den franske revolusjonen i 1789 ble påvirket av Lockes ytringer. Videre i historien, på 1800- og 1900-tallet, utartet det seg bevegelser som kjempet for en ny type rettigheter: sosiale og økonomiske rettigheter, kvinnerettigheter og slaverettigheter.¹⁰⁷

De to verdenskrigene var utgangspunktet for at FN ble dannet. Etter første verdenskrig ble Folkeforbundet organisert. Deres oppgave var å bilegge konflikter og hindre krig. En kan se på dette som en forløper til FN, men folkeforbundet klarte ikke å bevare freden, og andre verdenskrig brøt ut. FN ble planlagt under den andre verdenskrig, og i 1945 ble organisasjonen dannet.¹⁰⁸ Overgrepene mot jøder og andre folkegrupper under andre verdenskrig gjorde at man så behov for å danne lover som skulle beskytte menneskets grunnleggende rettigheter. Etter krigen ble det enighet om å danne et sett med rettigheter som skulle gjelde for alle mennesker: Verdenserklæringen om menneskerettighetene. Erklæringen bygger på at ethvert menneske er et individ med verdighet og verdi. Rettighetene skal beskytte mennesker mot krenkelser av sin verdighet. I 1948 ble Verdenserklæringen vedtatt, og siden har det kommet nye konvensjoner som skal utdype denne første erklæringen.¹⁰⁹

Opp igjennom historien har noen utsatte grupper av mennesker tidvis blitt holdt utenfor enkelte menneskerettigheter. Det har derfor vært nødvendig å kjempe for ekstra beskyttelse av disse. Dette gjelder blant annet slaver og kvinner. Det har utspilt seg flere kamper for disse utsatte gruppernes rettigheter. Særlig fra slutten av 1700-tallet var det aktiv kamp for kvinners rettigheter. Forbud mot slavehandel vokste frem i flere land på 1800-tallet. Storbritannia var det første landet til å forby slavehandel i år 1807, og USA var et av de siste landene, der ble det forbudt så sent som i 1865.¹¹⁰ I løpet av første halvdel av 1900-tallet ble det lansert flere avtaler som spesielt omhandler menneskehandel i form av seksuell utnytting

¹⁰⁶ Ekeløle-Slydal 2009:41-42

¹⁰⁷ Bergem et al. 2009:42-43,46

¹⁰⁸ Bergem et al. 2009:51-52

¹⁰⁹ Bergem et al. 2009:52-55

¹¹⁰ Bergem et al. 2009:48,51

av kvinner. I 1904 kom den første internasjonale avtalen som omhandlet undertrykking av kvinner i tvungen prostitusjon, denne avtalen kaltes ”International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic.” I teknisk forstand er dette en del av menneskerettighetene som tradisjon, selv om avtalen ble laget før FN ble dannet.¹¹¹ Flere av FNs konvensjoner tar opp kvinners rettigheter, den viktigste konvensjonen er FNs kvinnekonvensjon fra 1979 om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner. I nyere tid har det også blitt lansert avtaler som omhandler undertrykking av kvinner og barn, som offer for menneskehandel. I år 2000 ble det signert en ny avtale om menneskehandel i Palermo, Italia. Denne avtalen kalles ”Palermoprotokollen” eller ”Trafficking Protocol”¹¹². Denne protokollen skal beskytte ofre mot menneskehandel, samt bekjempe og forebygge menneskehandel.

3.1.4 Ulike typer rettigheter

Rettigheter uttrykker en moralsk relasjon mellom to parter. Menneskerettigheter uttrykker et forhold mellom en rettighetshaver og en ting eller en handling som staten, som ansvarlig part, har ansvar for å sikre.¹¹³ Det finnes ulike typer rettigheter. Filosofer og jurister har laget ulike kategorier som alle rettigheter kan deles inn i.

Å dele rettigheter inn i kategorier kan være til hjelp når en skal analysere og tolke ulike rettigheter. En slik typologisering¹¹⁴ kan være til hjelp når en skal få frem hvem som er ansvarlig og pliktig for å sikre en rettighet. Ved å bruke disse typologiseringene kan en lettere få frem hvem rettigheten gjelder for, hva som må til for at rettigheten skal bli sikret, og hva rettigheten innebærer eller medfører.

Som oftest er det slik at når man har en rettighet, må det finnes en ansvarlig motpart som skal oppfylle denne rettigheten, dette innebærer at en motpart skal respektere, beskytte eller oppfylle rettigheten.¹¹⁵

En vanlig typologisering skiller mellom følgende typer rettigheter. Det første skillet er mellom *positive og negative rettigheter*. En positiv rettighet er når rettigheten er formulert positivt. At ethvert menneske har rett til å arbeide, er en rettighet som er positivt formulert. En negativ rettighet er formulert negativt. Retten til ikke å være slave for noen er en negativ rettighet.¹¹⁶

¹¹¹ International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic (1904)

¹¹² Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children (2000)

¹¹³ Edmundson 2004:10

¹¹⁴ Denne typologiseringen bygger på ulike filosofers kategorisering og tolkning av rettigheter.

¹¹⁵ Ekeløve-Slydal 2009:17

¹¹⁶ Ekeløve-Slydal 2009:15

Det andre skillet er mellom *aktive og passive rettigheter*. Aktive rettigheter er rettigheter der rettighetshaveren selv må gjøre noe. Å ha retten til å kunne forsvare seg selv er en aktiv rettighet. En passiv rettighet er en rettighet der rettighetshaveren selv ikke handler. Rettigheten til å bli behandlet med respekt er en slik rettighet, her er andre mennesker aktive ved ikke å behandle rettighetshaveren respektløst.¹¹⁷

Det tredje skillet er mellom *spesielle og generelle rettigheter*. Spesielle rettigheter er rettigheter som gjelder under spesielle omstendigheter. Rettigheter som gjelder om en lever i ekteskap med noen er et eksempel på spesielle rettigheter. Generelle rettigheter er rettigheter som gjelder for alle, uansett omstendighet. Et eksempel på en slik rettighet er retten til frihet.¹¹⁸

I tillegg til disse skjelner juristen Wesley Newcomb Hohfeld mellom fire rettighetstyper: krav-, frihets-, kompetanse-, og immunitetsrettigheter. Hohfeld mener at disse fire kategoriene dekker alle rettigheter. En *kravrettighet* er en rettighet som gjør en ansvarlig motpart pliktig til å utføre en handling. En *frihetsrettighet* forutsetter at rettighetshaver ikke er pliktig overfor en motpart til å gjøre en bestemt handling. En frihetsrettighet innebærer å slippe noe. En *kompetanserettighet* svarer en motparts avhengighet. I denne rettigheten ligger det en indirekte forpliktelse, da den ene parten har makt til å si at den andre parten er pliktig å respektere, beskytte eller oppfylle rettigheten. *Immunitetsrettigheten* svarer en motparts inkompetanse. Her har motparten en manglende evne til å endre rettighetshaverens status. Skylder rettighetshaveren for eksempel noen mer penger enn han/hun har, kan ikke motparten gjøre han/henne til sin gjeldsslave.¹¹⁹

I min gjennomgang vil jeg relatere meg til disse inndelingene i typer, noen ganger vil jeg også kombinere dem.

3.1.5 Menneskerettighetenes funksjon

Menneskerettighetene har gyldighet på tvers av landegrenser. Tidligere var det opp til hver enkelt stat å behandle sine innbyggere etter eget skjønn. Men etter år 1948 har bortimot samtlige stater skrevet under på Verdenserklæringen om menneskerettigheter.¹²⁰

Disse rettighetene åpner for internasjonal innblanding når det blir begått brudd på menneskers rettigheter.¹²¹ FN som organisasjon bærer preg av å ha overstatlige trekk.

¹¹⁷ Ekeløve-Slydal 2009:16

¹¹⁸ Ekeløve-Slydal 2009:16

¹¹⁹ Edmundson 2004:87-94

¹²⁰ FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter 1948: Ved medlemskap i FN forplikter en seg på Verdenserklæringen om menneskerettighetene.

¹²¹ Fisher 2012:13

Organisasjonens sikkerhetsråd kan fatte flertallsvedtak om tiltak som er bindende for samtlige medlemsstater. Noen stormakter har vetorett, og denne overstatligheten gjelder ikke for disse. Dette gjelder blant annet Russland, som er relevant i denne sammenhengen.¹²²

Ulike konvensjonsorganer arbeider med å tolke og å påpeke brudd på vedtatte rettigheter. I og med at det stadig kommer nye utfordringer må de vedtatte rettigheter alltid tolkes. Dette gjør at vi kaller rettighetene for *dynamiske*. FNs menneskerettighetskomité er et slikt organ. Konvensjonsorganene er et slags overvåkingssystem som skal rapportere skriftlig hvordan enkeltstatene følger eller ikke følger menneskerettighetene, og hvordan de arbeider for å bedre beskyttelsen av menneskerettigheter.¹²³

FN består av ulike hovedorganer. De relevante organene i denne sammenhengen er *Menneskerettighetsrådet* og *Den Internasjonale Domstol*, i Haag. Menneskerettighetsrådet ble opprettet i år 2006. De arbeider med rapportering og rådgivning i forhold til moderne former for slaveri, og andre grunnleggende rettigheter som kan ses på som årsaker til at menneskehandel eksisterer.

Den Internasjonale Domstol startet sitt arbeid i år 2003. Formelt er Den Internasjonale Domstol avskilt fra FN, men FN spilte en betydelig rolle i dens tilblivelse og etablering. Den er en uavhengig instans som i år 2004 inngikk et formelt samarbeid med FN.¹²⁴ På grunn av denne avtalen har Den Internasjonale Domstol relevans i forhold til håndhevelse av menneskerettighetene.¹²⁵

Den Internasjonale Domstol har domsmyndighet på fire områder, det relevante området i denne sammenhengen er *forbrytelser mot menneskeheten*. Den Internasjonale Domstol er dynamisk. Stadig pågår en utvikling av hvilke overtredelser som kan karakteriseres som forbrytelser mot menneskeheten. Tidligere ble det definert slik: forbrytelser mot menneskeheten, begått i krig. For at en forbrytelse i dag skal kunne karakteriseres som en forbrytelse mot menneskeheten, må disse premissene ligge til grunn:

- Gjerningsmennene må være bevisste på at de gjør noe ulovlig.
- Forbrytelsen må være utbredt eller systematisk gjennomført mot sivilbefolkning.¹²⁶

¹²² Østerud (red.) 2007:195

¹²³ Ekeløve-Slydal 2009:19,26

¹²⁴ Schabas 2011: 371

¹²⁵ Ekeløve-Slydal 2009:26 og 32: I tillegg til *Den Internasjonale Domstol* finnes *Den Europeiske Menneskerettsdomstol*. Dersom grupper av mennesker eller enkeltmennesker mener at en europeisk stat har krenket deres rettigheter, kan de klage til denne. Men bare dersom de først har forsøkt å få sin sak gjennom i nasjonale domstoler. FN har også i noen tilfeller, når forbrytelser er blitt begått, etablert domstoler med avgrensede mandat. Disse kalles for *ad hoc*-domstoler.

¹²⁶ Schabas 2011:110-111

Den internasjonale domstols definisjon av sex-slaveri er som følger:

”The perpetrator exercised any or all of the powers attaching to the right of ownership over one or more persons, such as purchasing, selling, lending or bartering such a person or persons, or by imposing on them a similar deprivation of liberty.”¹²⁷

Med bakgrunn i Den internasjonale domstols premisser for forbrytelser mot menneskeheten og definisjon av sex-slaveri, kan en altså slå fast at slaveri, tortur og tvungen prostitusjon kan karakteriseres som forbrytelser mot menneskeheten. Menneskehandel-saker kan dermed behandles ved Den internasjonale domstolen i Haag.

3.1.6 Hvilke avtaler og erklæringer er relevante for vurderingen av tvungen prostitusjon av østeuropeiske kvinner?

Menneskerettighetene, som tradisjon, har mange ulike konvensjoner og avtaler, og flere av disse er relevante i forhold til min problemstilling. Derfor må jeg foreta noen begrensninger i forhold til hvilket teorimateriale jeg skal bruke i min vurdering.

De ulike erklæringene og konvensjonene har ulikt innhold. Noe av materialet har en direkte forbindelse med handel med kvinner og utnyttelse i prostitusjon, men det meste av materialet har en mer indirekte forbindelse til tematikken. Materialet handler da om overtredelser som blir begått innenfor rammene av menneskehandel slik jeg har beskrevet i kapittel to. I denne sammenhengen er det interessant å se på både den direkte og indirekte forbindelsen.

De konvensjonene og erklæringene jeg vil bruke i vurderingen er:

- De forente nasjoners verdenserklæring om menneskerettighetene (1948)
- De forente nasjoners kvinnekonvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (1979)
- De forente nasjoners konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)

Jeg mener at denne begrensningen vil gi meg fullverdig teori til å kunne drøfte mitt materiale, og for å finne et svar på min problemstilling. Begrunnelsen for utvalget av artiklene gir seg av den følgende gjennomgang, hvor jeg vil vise hvordan hver artikkel er relevant. Denne

¹²⁷ Schabas 2011:116

prioriteringen gjøres ikke på grunnlag av at noen konvensjoner og erklæringer er viktigere enn andre, men fordi jeg mener at disse tre dekker de rettighetene jeg oppfatter blir brutt i aktiviteten jeg vurderer. Videre skal jeg gå nærmere inn på de artiklene jeg skal bruke i min vurdering.

I gjennomgangen av kapittel 3 og 4 vil det være en viss overlapping. Årsaken til dette er at for at jeg skal kunne etablere en teori må jeg, allerede i teorikapitlet, vise relevans ved å knytte teoriperspektivene tett opp mot menneskehandel.

3.1.6.1 Verdenserklæringen 1948 om menneskerettighetene

De fleste stater og land i verden har skrevet under på FNs verdenserklæring.

Denne erklæringen inneholder 30 artikler. Bare en av artiklene, artikkel nummer 4 peker direkte på menneskehandel. Artikkel 2,3,5 og 13 tar opp momenter som har relevans for menneskehandel. Landene som har skrevet under på erklæringen har forpliktet seg på å samarbeide med FN for å oppnå at rettighetene blir allment respektert og overholdt.

Artikkel 2

”Enhver har krav på alle de rettigheter som er nevnt i denne erklæring, uten forskjell av noen art, f. eks. på grunn av rase, farge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller annet forhold.

Det skal heller ikke gjøres noen forskjell på grunn av den politiske, rettslige eller internasjonale stilling som innehas av det land eller det område en person hører til, enten landet er uavhengig, står under tilsyn, er ikke-selvstyrende eller på annen måte har begrenset suverenitet.”¹²⁸

I denne artikkelen blir det fremhevet at alle mennesker har krav på de rettighetene som erklæringen omtaler. Hovedsakelig blir det lansert et forbud mot å diskriminere og å gjøre forskjell på mennesker. Man kan si at denne rettigheten er en passiv kravrettighet, hvor motparten må sørge for at mennesker ikke blir diskriminert eller holdt utenfor noen av rettighetene i erklæringen. Det innebærer at personer som er offer for menneskehandel kan påberope seg disse rettighetene. Det blir også presisert i artikkelen at det ikke skal gjøres forskjell på bakgrunn av den politiske, rettslige eller internasjonale stillingen til en persons hjemland. Ofre for menneskehandel fra land med begrenset suverenitet, på politiske eller rettslige områder, har krav på alle rettighetene som er presentert i erklæringen. Det vil si at også kvinner fra Transnistria, et land med begrenset suverenitet, har krav på Verdenserklæringens rettigheter. I følge denne artikkelen har alle kvinner som er offer for menneskehandel krav på å bli behandlet etter menneskerettighetene.

¹²⁸ FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter (1948)

Artikkel 3

”Enhver har rett til liv, frihet og personlig sikkerhet.”¹²⁹

Denne artikkelen kan kalles for en positiv rettighet, rettigheten pålegger staten å beskytte alle menneskers liv. Ved å presisere at enhver har rett til liv, frihet og personlig sikkerhet må en kunne si at det dreier seg om en kravrettighet. Staten, som ansvarlig part, skal sikre disse rettighetene for rettighetshaverne. I følge artikkelen har ethvert menneske rett til liv. At ethvert menneske har rett til liv, vil si at alle mennesker skal beskyttes mot drap. Det er ikke videre definert hva et liv er i artikkelen. Det sies ikke noe om livskvalitet. Men det presiseres at ethvert menneske har krav på et liv hvor man har frihet og personlig sikkerhet.

Frihet kan defineres på ulike måter, det kan henvise til bevegelsesfrihet, men også selvstendighet og uavhengighet. Frihet er det motsatte av å være kontrollert, hindret eller hersket over.¹³⁰ Det vil si at enhver har rett til å bestemme over seg selv og sitt eget liv. Rett til personlig sikkerhet impliserer at staten, som ansvarlig part, må møte trusler som truer individet, og arbeide for å minske risiko for at trusler skal oppstå. Artikkelen har relevans for menneskehandel fordi ofre for menneskehandel lever i ufrihet, de lever i konstant usikkerhet og utrygghet. Ofre for menneskehandel lever i en truet situasjon, hvor blant annet deres liv, frihet og personlige sikkerhet stadig blir truet.

Artikkel 4: □

”Ingen må holdes i slaveri eller trelldom. Slaveri og slavehandel i alle former er forbudt”¹³¹

Denne artikkelen handler om slaveri og slavehandel. Artikkelen er formulert negativt. Den sier at mennesker ikke skal holdes i slaveri, og den forbyr alle former for slaveri og slavehandel. Det er en frihetsrettighet, alle mennesker har krav på ikke å være slave for noen. Det er den ansvarlige part, statens plikt å sørge for at det som sies i denne artikkelen blir overholdt. Artikkelen har en klar og tydelig relevans for menneskehandel i form av tvungen prostitusjon. Dette er den artikkelen i Verdenserklæringen som har den mest direkte linjen til menneskehandel.

¹²⁹ FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter (1948)

¹³⁰ Østerud (red.) 2007:80

¹³¹ FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter (1948)

Artikkel 5

“Ingen må utsettes for tortur eller grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.”¹³²

Dette er en frihetsrettighet hvor motparten er pliktig til å oppfylle det som blir nevnt om tortur og grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling og straff. Nedverdiggende behandling er en nedsettende, sårende, degraderende og krenkende behandling. Å tvinge noen til prostitusjon er et eksempel på en slik behandling. Ved å behandle noen slik setter en seg over et annet menneske. Artikkelen er negativt formulert og det er en passiv rettighet, hvor den som har krav på rettigheten ikke må gjøre noe selv. Artikkelen har særdeles stor relevans slik jeg har beskrevet menneskehandel i form av seksuell utnyttning, da tortur, umenneskelige behandling, nedverdiggende behandling og straff er noe som ofre for menneskehandel utsettes for.

Artikkel 13

1. ”Enhver har rett til å bevege seg fritt og til fritt å velge oppholdssted innenfor en stats grenser.”
2. ”Enhver har rett til å forlate et hvilket som helst land innbefattet sitt eget og til å vende tilbake til sitt land.”¹³³

Denne artikkelen er formulert på en positiv måte, den fremlegger en rett til å bevege seg fritt, og det å selv kunne bestemme hvor en vil oppholde seg innenfor en stats grenser og retten til å forlate eller ankomme et land, innbefattet sitt eget land. Artikkelen kan kalles for en aktiv rettighet, innehaveren av rettigheten må handle, men det forutsetter at ingen hindrer innehaveren å kunne gjøre det som nevnes i artikkelen. Man kan se på dette som en immunitetsrettighet med et pliktforhold. Artikkelen er relevant i forhold til kvinner som forflyttes og transporteres med det formål å utnyttes seksuelt. Som slaver mister de retten til å forflytte seg fritt, noe de i følge denne artikkelen har krav på.

Disse fem artiklene har relevans for menneskehandel. De omhandler rettigheter som østeuropeiske kvinner, som er offer for tvungen prostitusjon, har krav på, men som de ofte er fratatt. Sentrale elementer i menneskehandel, slik jeg har beskrevet menneskehandel, er blant annet diskriminering, forflytning under tvang, fangenskap, slaveri, tortur og det å leve i utrygge kår. Disse fem artiklene tar spesifikt opp disse momentene.

¹³² FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter (1948)

¹³³ FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter (1948)

3.1.6.2 Kvinnerettigheter

Det finnes flere konvensjoner som tar opp kvinners rettigheter. Et av hovedpoengene i alle kvinnerettigheter er at kvinner skal ha like rettigheter som menn.¹³⁴

Kvinnekonvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner fra 1979 var ment å sikre at alle kvinner får de samme rettighetene som menn.¹³⁵ Men problemet med kvinnerettigheter er at de i høy grad også dreier seg om politiske og kulturelle betingede spørsmål. Slike spørsmål kan på grunn av kulturell relativisme oppfattes svært ulikt fra land til land.¹³⁶ Alle de østeuropeiske land jeg behandler i denne oppgaven har skrevet under på denne konvensjonen. FNs kvinnekomité: *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Woman*, arbeider med overvåking og rapportering for gjennomføringen av rettighetene i de ulike landene.

Slik jeg ser det, er artiklene 6,11,12 og 15 relevante i denne sammenhengen. Det er disse artiklene jeg vil bruke når jeg skal vurdere menneskehandel i kapittel 4. Jeg ønsker nå å presentere og analysere disse artiklene en og en.

Artikkel 6

“Konvensjonspartene skal treffe alle tjenlige tiltak, herunder tiltak i lovs form, for å gjøre ende på enhver form for handel med kvinner og utnyttelse av kvinneprostitusjon.”¹³⁷

Det er bare to steder i FNs konvensjonsmaterial at menneskehandel i form av tvungen prostitusjon nevnes spesielt. Det er her og i Barnekonvensjonen (1989). I denne artikkelen forplikter konvensjonspartene seg til å bekjempe alle former for handel med kvinner og kvinneprostitusjon. Hva handel med kvinner og utnyttelse av kvinneprostitusjon er, defineres ikke. Artikkelen spesifiserer at det er handel med kvinner og utnyttelse av kvinneprostitusjon som skal bekjempes. Det sies ikke noe om at konvensjonspartene skal forby all kvinneprostitusjon. Artikkelen er en kravrettighet, hvor det kreves at konvensjonspartene *skal* bekjempe problematikken. Det presiseres at tiltakene skal være tjenlige. Dette medfører at konvensjonspartene må ha kunnskap om problematikken for å kunne identifisere den riktig og bekjempe den uten at ofrene vil lide mer enn de allerede gjør. Artikkelen er positivt formulert. Det er en aktiv rettighet, som krever at staten, som ansvarlig part, handler.

¹³⁴ Kvinnerettigheter er en fellesbetegnelse på alle konvensjoner som er laget for direkte beskyttelse av kvinner.

¹³⁵ FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (1979)

¹³⁶ Globalis: om kvinnekonvensjonen

¹³⁷ FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (1979)

Artikkel 11

”1. Konvensjonspartene skal treffe alle tjenlige tiltak for å avskaffe diskriminering av kvinner på arbeidsmarkedet, med sikte på å sikre de samme rettigheter på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner. Især skal de ta sikte på å sikre:

- (a) retten til arbeid som en uavhengelig rett for alle mennesker,
- (b) retten til de samme sysselsettingsmuligheter, herunder bruken av de samme utvalgskriterier ved ansettelser,
- (c) retten til fritt valg av yrke og arbeid, retten til forfremmelse, trygghet for stillingen og alle goder og vilkår knyttet til arbeidet, så vel som retten til å få yrkesopplæring og omskolering, herunder lærlingeutdanning, videregående yrkesopplæring og etterutdanning,
- (d) retten til samme lønn og vederlag, til lik behandling når det gjelder arbeid av samme verdi og til lik behandling når arbeidets kvalitet blir vurdert,
- (e) retten til trygd, særlig når det er spørsmål om pensjonering, arbeidsløshet, sykdom, uførhet og alderdom og annen manglende arbeidsevne, så vel som retten til lønn under ferie,
- (f) retten til vern om helse og trygghet i arbeidsmiljøet, herunder også trygging av forplantingsfunksjonen.”¹³⁸

Artikkelen handler om kvinners rett til å ha rettferdige og gode arbeidsvilkår. Det er en positivt formulert kravrettighet. Staten er pliktig til å arbeide for at diskriminering av kvinner på arbeidsmarkedet ikke skal forekomme, og at alle mennesker skal ha rett til å ha arbeid, herunder at kvinner skal ha like rettigheter som menn. Det fokuseres på diskriminering og like rettigheter, og muligheter mellom menn og kvinner. I artikkelen blir det listet opp ulike situasjoner der diskriminering eller dårlige arbeidsvilkår kan forekomme. Artikkelen sier også at i spesielle situasjoner som sykdom, graviditet, uførhet eller andre krevende situasjoner som kan forekomme, skal rettighetshaveren ha rett på et sosialt støtteapparat. Dette gjør at denne artikkelen har en blanding av spesielle og generelle rettigheter. Artikkelen har relevans for menneskehandel fordi det ofte er slik at kvinner blir ofre for menneskehandel av økonomiske eller diskriminerende årsaker. Svært mange kvinner sliter med å få seg gode og trygge jobber og blir da ekstra utsatt for å havne i menneskehandel. I fattige områder er det oftest slik at kvinnen lider mest, derfor er denne artikkelen svært viktig da den krever ekstra beskyttelse for utsatte grupper av mennesker. Artikkelen har også en relevans for kvinner i slaveri, da i tvungen prostitusjon ikke får sikret rettferdige og gode arbeidsvilkår.

Artikkel 12

1.” Konvensjonspartene skal treffe alle egnete tiltak for å avskaffe diskriminering av kvinner innenfor helsevernet, slik at adgang til helsetjenester, herunder familieplanlegging, blir sikret på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner.”¹³⁹

Artikkelen handler om retten til best mulig psykisk og fysisk helse. Her blir konvensjonspartene forpliktet til å avskaffe diskriminering av kvinner innen helsevern. Det

¹³⁸ FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (1979)

¹³⁹ FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (1979)

kreves at staten, som ansvarlig part, skal sikre rettigheter for kvinner som blir diskriminert innenfor helsevernet. Staten *skal* sikre at alle kvinner får tilgang til helsetjenester. Dermed er dette en kravrettighet. Artikkelen relevans vises ved at kvinner som lever i tvungen prostitusjon lever i tilstander der denne rettigheten blir frarøvet dem. Som slave har de sjeldent reell mulighet til å få helsemessig hjelp, og dersom de har mulighet blir de gjerne diskriminert fordi de er prostituerte. Helsevern er noe som kvinner i tvungen prostitusjon har behov for, da tvungen prostitusjon medfører store fysiske og psykiske påkjenninger.

Artikkel 15 (4):

4.” Konvensjonspartene skal gi menn og kvinner de samme rettigheter i all lovgivning som angår bevegelsesfriheten og friheten til å velge bopel og hjemsted.”¹⁴⁰

Dette er en positivt formulert rettighet. Hovedtemaet er bevegelsesfrihet og frihet til å velge bopel og hjemsted selv, og at slike rettigheter skal være de samme for kvinner og menn. Artikkelen er relevant i forhold til kvinner som forflyttes og transporteres for å utnyttes seksuelt. Som ofre for menneskehandel mister de retten til å forflytte seg fritt, noe de i følge denne artikkelen har krav på.

3.1.6.3 Økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter

Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter vedtatt i år 1966 (trådt i kraft i år 1976), berører sentrale elementer ved spørsmål omkring problematikken menneskehandel. Formålet med denne konvensjonen er å få medlemslandene til å sørge for at innbyggerne har tilgang på blant annet mat, vann, bolig, utdanning og grunnleggende helsetjenester. Konvensjonen berører de helt grunnleggende behov som alle mennesker har.¹⁴¹

De relevante artiklene fra denne konvensjonen er:

Artikkel 2 punkt nummer 2.

2. ”Konvensjonspartene forplikter seg til å garantere at de rettigheter som anerkjennes i konvensjonen, blir utøvet uten forskjellsbehandling av noe slag p.g.a. rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller status for øvrig.”¹⁴²

¹⁴⁰ FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (1979)

¹⁴¹ FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)

¹⁴² FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)

Artikkelen omhandler diskriminering. Hovedsakelig blir det presentert et forbud mot å diskriminere og å gjøre forskjell på mennesker. Man kan si at denne rettigheten er en passiv kravrettighet, hvor motparten, staten, må sørge for at rettighetene blir sikret for alle menneskers del. Dette innebærer at personer som er offer for menneskehandel, har krav på alle rettighetene som er anerkjent i konvensjonen.

Artikkel 7

”Konvensjonspartene anerkjenner retten for enhver til rettferdige og gode arbeidsvilkår som særlig sikrer: a) Godtgjørelse som skal gi alle arbeidere som et minimum: i) Rettferdige lønninger og lik lønn for likt arbeid uten forskjellsbehandling av noe slag, særlig skal kvinnen sikres arbeidsvilkår som ikke er dårligere enn mannens, med lik lønn for likt arbeid; ii) En anstendig tilværelse for dem selv og deres familie i samsvar med bestemmelsene i denne konvensjon; b) Trygge og sunne arbeidsforhold; c) Samme mulighet for alle til å bli forfremmet i sitt arbeid til en passende høyere stilling uten hensyn til andre forhold enn ansiennitet og dyktighet; d) Hvile, fritid, en rimelig begrensning av arbeidstiden og tidvisse fridager med lønn, så vel som godtgjørelse for offentlige fridager.”¹⁴³

Denne artikkelen tar for seg menneskets rett til å arbeide under rettferdige og gode forhold. Dette har relevans for menneskehandel fordi det ofte er slik at kvinner blir ofre for menneskehandel av økonomiske grunner. Svært mange kvinner sliter med å få seg gode og trygge jobber og blir da ekstra utsatt for å havne i menneskehandel.¹⁴⁴ Dette er en positiv formulert rettighet hvor det er staten som har ansvaret for å legge til rette for gode arbeidsvilkår. Siden det er staten som har denne plikten, kalles dette en kravrettighet.

Artikkel 9

”Konvensjonsstatene anerkjenner retten for enhver til sosial trygghet, innbefattet sosialtrygd.”¹⁴⁵

Denne artikkelen tar for seg ethvert menneskes rett til sosial trygghet. Dette er svært relevant i denne sammenhengen fordi mange kvinner blir offer for tvungen prostitusjon fordi de ikke har et sosialt støtteapparat. Rettigheten er formulert positivt, og det er en kravrettighet hvor motparten, staten, forplikter seg til å legge til rette for at alle mennesker skal få sosial trygghet og sosial hjelp om de har behov for det.

Artikkel 11

”1. Konvensjonspartene anerkjenner retten for enhver til å ha en tilfredsstillende levestandard for seg selv og sin familie, herunder tilfredsstillende mat, klær og bolig, samt til fortløpende å få sin levemåte forbedret. Konvensjonspartene skal treffe de nødvendige tiltak for å sikre virkeliggjørelsen av denne rett, og erkjenner i den anledning den vesentlige betydning av internasjonalt samarbeid grunnet på frivillighet.

¹⁴³ FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)

¹⁴⁴ Denne artikkelen korresponderer med artikkel 11 i Kvinnekonvensjonen (1979)

¹⁴⁵ FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)

2. Konvensjonspartene, som anerkjenner den grunnleggende rett for alle til å være trygget mot sult, skal, hver for seg og gjennom internasjonalt samarbeid, treffe de tiltak, innbefattet utarbeidelsen av konkrete programmer, som er nødvendige: a) For å forbedre metodene for fremstilling, oppbevaring og distribusjon av matvarer ved fullt ut å utnytte den tekniske og vitenskapelige kunnskap, ved å spre opplysning om ernæringsprinsippene og ved å utvikle eller forbedre jordbruksmetoder slik at den mest mulig effektive utvikling og utnyttelse av naturrikdommene kan oppnås.”¹⁴⁶

Rettigheten er formulert som en positiv kravrettighet. Motparten, staten, forplikter seg til å legge til rette for at ethvert menneske får en tilfredsstillende levestandard. Tilfredsstillende levestandard innebærer mat, hygiene, klær, bolig og flere grunnleggende behov. Rettigheten er svært relevant i denne sammenhengen, da det er slik at mangel på en tilfredsstillende levestandard er en av flere grunner til at kvinner blir offer for menneskehandel.

Artikkel 12

”1. Konvensjonspartene anerkjenner retten for enhver til å ha den høyest oppnåelige helsestandard både i fysisk og psykisk henseende.
2. For å oppnå full virkeliggjørelse av denne rettighet, skal konvensjonspartene sette i verk tiltak som er nødvendige for å: a) Minske foster- og spedbarnsdødeligheten og fremme barnets sunne utvikling. b) Forbedre alle sider ved den samfunnsmessige og industrielle hygiene;
c) Forebygge, behandle og kontrollere epidemiske, endemiske, yrkesmessige og andre sykdommer; d) Skape vilkår som trygger at alle får legebehandling og pleie under sykdom.”¹⁴⁷

Temaet i denne artikkelen er fysisk og psykisk helse. I følge denne artikkelen forplikter staten seg på å sette i verk tiltak som skal gjøre at helsetilbudene blir bedre. Ethvert menneske har krav på å ha best mulig helse, herunder kommer retten til helsetjenester. Motparten, staten, står i et pliktforhold til rettighetshaverne. Rettighetshaverne har krav på det som nevnes i artikkelen, derfor kan en si det er en kravrettighet. Artikkelen er formulert positivt. Staten er forpliktet til å legge til rette for at ethvert menneske har mulighet for legebehandling og pleie. Kvinner som lever i tvungen prostitusjon lever i tilstander der denne rettigheten blir frarøvet dem.

3.1.7 En sammenfatning

Det er tydelig at menneskerettighetene har relevans for menneskehandel. Samtlige av artiklene jeg har aktualisert tar opp rettigheter som direkte og indirekte blir overtrådt i menneskehandel. Samtlige rettigheter jeg har gått inn på er juridisk forpliktene. Derfor blir aktualiteten til disse stor i denne sammenhengen. I gjennomgangen av artiklene er det flere rettighetstemaer som aktualiserer seg. Disse kan hovedsaklig deles inn i to grupper:

¹⁴⁶ FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)

¹⁴⁷ FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)

a) Rettigheter relatert til årsak. Disse relateres til årsakene til at kvinner blir offer for tvungen prostitusjon.

b) Rettigheter relatert til praksis. Disse relateres til overtredelsene i selve handelen med kvinner med det formål å utnytte seksuelt.

Denne inndelingen kan kombineres med en tematisk inndeling.

Rettigheter som faller inn under begge grupperinger: årsak og praksis

Rettigheter om diskriminering og like rettigheter til menn og kvinner:

Rettigheter om diskriminering blir nevnt i 5 av artiklene jeg har analysert. Verdenserklæringen om menneskerettighetene nevner diskriminering i artikkel nummer 2. Kvinnekonvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner har tre artikler som omhandler denne tematikken, det er artikkel 11, 12 og artikkel 15 paragraf 4. Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter nevner denne tematikken i artikkel 2 paragraf 2.

Rettigheter om grunnleggende behov: Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 11 omhandler ethvert menneskes rett til å ha en tilfredsstillende levestandard.

Rettigheter relatert til årsak

Retten til gode arbeidsvilkår: Kvinnekonvensjonen artikkel 11 og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 7 tematiserer menneskets rett til å ha gode arbeidsvilkår.

Rettigheter relatert til praksis

Retten til liv: Verdenserklæringen artikkel 3 omhandler menneskets rett til liv.

Retten til frihet: Verdenserklæringen artikkel 3 og 13 omhandler menneskets rett til frihet. Artiklene formulerer eksplisitt retten til bevegelsesfrihet og fritt valg av bopel. Kvinnekonvensjonen artikkel 15 paragraf 4 tematiserer også dette. Kvinnekonvensjonen artikkel nummer 11 paragraf c tematiserer frihet på en annen måte som også er relevant, det er retten til fritt valg av yrke.

Krav om bekjemping av tvungen prostitusjon: Kvinnekonvensjonen artikkel 6 forplikter konvensjonspartene til å bekjempe tvungen prostitusjon.

Helsemessige rettigheter: Kvinnekonvensjonen artikkel 12 omhandler kvinners rett på adgang til helsetjenester. Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 12 sier eksplisitt at enhver har rett på høyest mulig oppnåelig helsestandard.

Retten til personlig og sosial trygghet: Verdenserklæringen artikkel 3 og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 9 tar opp disse to aspektene.

Retten til ikke å være i slaveri: Verdenserklæringen artikkel nummer 4 forbyr slaveri.

Retten til ikke å bli torturert: Verdenserklæringen artikkel 5 forbyr tortur, umenneskelig behandling, nedgraderende behandling og straff.

Rettigheter om verdikrenking: Verdenserklæringen artikkel 5 omhandler umenneskelig og nedverdiggende behandling.

3.2 Diakoni og menneskerettigheter

Menneskerettighetenes formål er å beskytte mennesker fra trusler og krenkelser, dette formål er ikke et fremmed anliggende i den kristne diakoni. Jeg skal derfor i fortsettelsen forsøke å knytte en forbindelse mellom menneskerettighetene og diakoni. Det skal jeg gjøre ved å først definere hva diakoni er, og deretter se på sentrale elementer ved menneskerettighetene som har relevans for diakoni.

Diakoni er i kirkens plan for diakoni definert som kirkens omsorgstjeneste. Diakonía = ”tjeneste” (fra gresk). I Bibelen er ordet svært ofte forbundet med tjeneste og omsorg. Generelt kan omsorg gis på ulike måter, den kan være allmenn og mellommenneskelig, og den kan være profesjonell. Kirkens omsorg kan være begge deler. Omsorg kan gis gjennom konkret og fysisk hjelp, men også gjennom holdninger og ord. Alle kan utøve omsorg, det er ikke noe som bare kristne kan utøve. På de fleste områder er kristen omsorg og annen omsorg lik, men kristen omsorg har en åndelig dimensjon i tillegg. Denne dimensjonen bygger på et

helhetlig menneskesyn. Diakonien ønsker at menneskets fysiske, mentale og åndelige behov skal møtes.¹⁴⁸

Menneskerettighetene bygger på at alle mennesker har en unik verdi. Nettopp derfor er menneskelivet ukrenkelig. At menneskelivet har en unik verdi er også grunnet i et kristent menneskesyn. Forskjellen i et kristent menneskesyn og menneskesynet i menneskerettighetene, er at kristen etikk og diakoni bygger på et menneskesyn der menneskets verdi forankres utenfor mennesket, i skapelse og forløsning. I 1.mosebok 1,27 står det at mennesket er skapt i Guds bilde. Mennesket er skapt til relasjon med Gud og det øvrige skaperverket. Her bestemmes ikke menneskets verdi av egenskaper, men av Guds mening og hensikt for mennesket. At menneskeverdet forankres i forløsning vil si at det er forankret i Guds kjærlighet: Guds vilje til frelse for alle mennesker. Mennesket var så verdifullt for Gud at han sendte sin sønn for å frelse det – når det hadde stilt seg i et motsetningsforhold til Gud.¹⁴⁹ I henhold til kristen tro tenker en at alle mennesker er skapt av Gud, og derfor er menneskeverdet universelt og normativt. Selv om menneskets verdi begrunnes ulikt i kristen etikk og menneskerettighetstradisjonen, kan man si at menneskets verdi er ukrenkelig både etter kristen etikk og etter menneskerettighetenes tradisjon. Menneskerettighetene er ment å beskytte alle mennesker mot krenking av ulike slag. Derfor er det meget nærliggende å tenke at det må være noen rettigheter i menneskerettighetenes tradisjon som har relevans for diakoni.

I følge kirkens plan for diakoni er diakonien kirkens omsorg og evangeliet i handling, og dette skal blant annet uttrykkes gjennom kamp for rettferdighet.¹⁵⁰ Diakonien kjennetegnes ved å se til de svakeste og tjene disse. Kirken fikk sin første plan for diakoni i 1987. Den hadde følgende definisjon på diakoni:

”Med diakoni forstås kirkens medmenneskelige omsorg og fellesskapsbyggende arbeid og den tjeneste som i særlig grad er rettet mot mennesker i nød.”¹⁵¹

Det kommer i denne definisjonen tydelig fram at diakonien særlig er rettet mot mennesker i nød, men en svakhet med denne definisjonen er at en kan ane en undertone av at det er ”vi” (de sterke) som skal hjelpe ”dem” (de svake). I 2009 kom det en ny diakoniplan med en ny definisjon av diakoni. Den nye definisjonen ville ha et fokus på at *alle* mennesker kan være både giver og mottaker av diakoni. I tillegg til dette var det et mål at den nye definisjonen

¹⁴⁸ Fanuelsen 2009:141-142 og 146

¹⁴⁹ Heiene og Thorbjørnsen 2001:137,145

¹⁵⁰ Kirkerådet 2010:9

¹⁵¹ Kirkerådet 1988/1997:8

skulle ha mer fokus på *kamp for rettferdighet*.¹⁵² Dette er to forbedringer som har stor relevans for tematikken i denne avhandlingen. Likeverd og respekt for integritet er viktig, spesielt med tanke på at ofre for menneskehandel er sårbare og avhengige av hjelp. Å kjempe for rettferdighet har også vesentlig relevans. Det kommer tydeligere frem at diakonien skal kjempe for menneskers rettferdighet: at menneskers verdi og verdighet skal bli beskyttet.

I diakoniplanen kommer kampen for rettferdighet til uttrykk slik:

”Kirke og menighet skal engasjere seg i rettferdig fordeling av verdens ressurser og stå opp for mennesker som får sitt menneskeverd krenket.”¹⁵³

Alle rettighetene jeg har presentert tidligere i oppgaven handler om å ivareta menneskets verdi og verdighet. Rettighetene gjelder for alle mennesker, og de er preget av en likhetstanke. For å beskytte ekstra sårbare og utsatte grupper er det blitt laget noen *spesielle rettigheter* som skal beskytte mot negativ forskjellsbehandling (jf.3.1.7). Kvinner fra fattige områder i Øst-Europa er en slik utsatt gruppe. Deres posisjon i samfunnet er noe av årsaken til at så mange østeuropeiske kvinner blir offer for tvungen prostitusjon. Slike diskrimineringsrettigheter, som er spesielt laget for å sikre at kvinner i vanskelige og sårbare situasjoner får sine rettigheter, har stor relevans for diakonien, da det ligger i diakonal omsorg å se til de svakeste i samfunnet.

Diakonal omsorg handler om å gi hjelp til de som trenger det, man skal gi den hjelpen de trenger for å kunne gå veien videre på egenhånd. I følge kristen tro er mennesket skapt i Guds bilde. At mennesket er skapt i Guds bilde innebærer at mennesket er skapt til frihet, og til å leve i relasjon med Gud. Derfor er rettigheter som omhandler menneskets rett til frihet relevante i diakonien. På bakgrunn av dette er rettigheter om å ikke være i slaveri også relevante. I slavehold er man ikke fri, og mennesker som er slaver blir holdt borte fra friheten som Gud har skapt de til. I kristen tro har alle mennesker en egenverdi forankret i Gud. At alle mennesker har verdi betyr at alle mennesker skal behandles likeverdige. På bakgrunn av dette, er rettigheter som omhandler å beskytte mennesket mot verdikrenking relevant for diakoni. Gjennom diakonalt arbeid skal kirken da hjelpe mennesker som blir diskriminert, nedverdige og urettferdig behandlet. På bakgrunn av dette er rettigheter relatert til slaveri, tortur og nedverdige behandling også relevante. Gjennom diakoni skal kirken verne om skaperverket, fremme menneskets verdi og kjempe for rettferdighet. Å kjempe for

¹⁵² Jordheim 2009:14

¹⁵³ Kirkerådet 2010:23 og 24

rettferdighet innebærer å tale for de stemmeløse og kjempe for de som trenger det. På bakgrunn av dette er rettigheter relatert til statens ansvar til bekjemping av tvungen prostitusjon relevante.

I kristen tro har Gud gitt mennesket liv, og ingen skal avslutte det liv som Gud har gitt. Derfor er det en del av det diakonale ansvar å beskytte mennesker mot trusler som kan ta liv. Verdenserklæringen artikkel 3 handler om menneskets rett til liv, denne rettigheten er relevant også for diakonien.

Diakoni er evangeliet i handling, det vil si at diakonien skal ha Jesus som forbilde. Jesus behandlet alle mennesker med respekt, og han hjalp de som var i nød. At diakoni er evangeliet i handling, gjør at flere menneskerettighetstemaer er relevante. Bibelen beskriver i Matteus 25,35ff grunnleggende behov som mat, drikke, klær og medmenneskelig kontakt som sentrale oppgaver av diakonal karakter.¹⁵⁴ Å utøve diakonal omsorg er å hjelpe de som er i nød. Dette medfører at å fylle grunnleggende behov samt gi helsemessig hjelp der det er behov for det er en del av det diakonale ansvar. Derfor er rettigheter som omhandler grunnleggende behov og helsemessige rettigheter også relevante for diakoni.

3.2.1 Internasjonal diakoni

Den kristne kirke er økumenisk, den er en del av den verdensvide kirken. Diakoni er en vesentlig del av kirkens identitet. Når kirken er verdenomspennende, blir også diakonien det. Diakonien kan ikke begrenses geografisk, etnisk, sosialt, religiøst eller politisk.¹⁵⁵ Alle mennesker kan være mottakere av diakonale handlinger.

I internasjonal diakoni har kirkens diakoni ulike roller. Diakonien i det offentlige rom kalles for *politisk diakoni*. Her anerkjenner kirken diakonien dens samfunnsmessige rolle: å tale til forsvar for nødlidende, fattige og undertrykte. Den *profetiske diakonien* har Det gamle testamentets profeter, som talte til forsvar for de fattige, som forbilde. *Advocacy* er en rolle diakonien tar på seg i det offentlige rom når en forsvarer fattige og undertrykte, og de som er i nød.¹⁵⁶ Profetisk diakoni er å forsvare rettferdigheten, i denne oppgaven ligger det å avsløre urett og fremme rettferdighet.¹⁵⁷ Diakonien skal være en røst, den må ta til orde for et mer rettferdig og humant samfunn. Diakonien skal protestere mot strukturer og praksis som

¹⁵⁴ Fanuelsen 2009:143

¹⁵⁵ Nordstokke 2010:53

¹⁵⁶ Nordstokke 2009:76-78

¹⁵⁷ Nordstokke 2010:83

forårsaker lidelse og truer menneskers verdighet.¹⁵⁸ Ved å forsvare menneskers verdi og verdighet, har diakonien mulighet til å være en stemme for de stemmeløse.

3.2.2 Diakoni i kontekst

Diakoni er praktiserende handling. For å handle relevant er det nødvendig å lese konteksten diakonien skal utøves innenfor. I denne avhandlingen er diakoniens kontekst østeuropeiske kvinner som tvinges inn i prostitusjon. Denne konteksten skal påvirke hvor og hvordan diakoni skal utøves. I *Diakoni i kontekst* står det følgende:

”Diakonien må i praksis og i teori – gjenspeile at den står i en ufravikelig relasjon til sine omgivelser i alle dens dimensjoner: sosiale, politiske, religiøse, økonomiske og kulturelle.”¹⁵⁹

Dette gjør at kirken må følge med på hva som skjer, både lokalt og globalt, for så å handle der det er nød og behov. Diakonien skal være med på å ivareta menneskets verdi og verdighet, og hjelpe mennesker til å bli beskyttet fra de alvorlige krenkelsene som forekommer innenfor menneskehandel.

Diakonale tiltak må være preget av raushet, og de må være ubetingede. Det er viktig å hjelpe mennesker som trenger det uten *misjonerende baktanker*. Dette er viktig, spesielt i denne sammenhengen hvor kvinnene er svært sårbare og avhengig av hjelp.¹⁶⁰

3.2.3 Forbindelsen mellom diakoni og menneskerettighetene

Menneskerettighetene skal beskytte menneskets verdi og verdighet mot trusler og krenkelser. Diakonien er kirkens utstrakte hånd som skal protestere mot praksis som forårsaker lidelse og krenker menneskets verdighet. Menneskehandel forårsaker lidelse og krenking av menneskers verdi og verdighet. Med dette kan jeg se at både kirken, gjennom diakoni, og menneskerettighetenes tradisjon ønsker å beskytte mennesker mot det som skjer i menneskehandel.

Menneskerettighetene gjelder alle mennesker, det finnes internasjonale organer for håndhevelse av rettighetene. Dette betyr at menneskerettighetene har en internasjonal og praktisk funksjon. En kan også si at diakonien har en internasjonal og praktisk funksjon. Kirken er økumenisk og verdensomspennende, og dermed er også diakonien det. Gjennom politisk diakoni anerkjenner kirken diakoniens samfunnsmessige rolle.

¹⁵⁸ Nordstokke 2010:30

¹⁵⁹ Nordstokke 2010:16

¹⁶⁰ Nordstokke 2010:30

Diakonien er kirkens omsorgstjeneste og evangeliet i handling. Gjennom vern om skaperverket, inkluderende fellesskap, nestekjærlighet og kampen for rettferdighet skal diakonien beskytte mennesket mot trusler og krenkelser. Gjennom diakoni skal kirken gi konkret og fysisk hjelp, men også vise omsorg gjennom holdninger og ord. Diakonien bunner i et kristen helhetlig menneskesyn, som søker å møte mennesker helhetlig. Dette kan gjøres gjennom å gi fysisk hjelp, men også å møte mentale og åndelige behov. Menneskerettighetene har også et helhetlig preg. Både i relasjon til diakoni og i relasjon til menneskerettighetene kan dette kalles for et *holistisk* (fra gresk: holos = ”hel”) preg. Menneskerettighetene viser dette ved at de dekker alt fra grunnleggende behov som mat og drikke til politiske rettigheter som ytringsfrihet.

3.2.4 En sammenfatning

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste, diakoni er praksis og handling rettet mot mennesker i nød. Diakonien bunner i et kristent menneskesyn der mennesket forankres i skapelse og forløsning. Alle mennesker er skapt av Gud, og har en unik verdi. Mennesket er skapt til å være i relasjon med Gud, dette gir at diakonal omsorg har også har en åndelig dimensjon, som søker å formidle Gud til mennesker. Guds kjærlighet skal formidles gjennom at fysiske, mentale og åndelige behov skal møtes.

Jeg har sett på menneskerettighetene gjennom et diakonalt perspektiv, og vist at samtlige menneskerettigheter har relevans for diakoni. Jeg har knyttet en forbindelse mellom diakoni og menneskerettigheter. Forbindelsen viser at både kirken, gjennom diakoni, og menneskerettighetenes tradisjon ønsker å beskytte mennesker mot lidelser og krenking av menneskets verd og verdi. Det kommer også frem at både diakoni og menneskerettigheter gjelder alle mennesker, i hele verden. Til slutt har jeg også vist at både diakonien og menneskerettighetene har et holistisk preg.

4.0 Vurderingsanalyse

I denne analysen skal jeg vurdere beskrivelsen av menneskehandel i kapittel 2 i lys av menneskerettighetene og diakoni. Menneskehandel kan forstås som slaveri, vold mot kvinner, diskriminering av kvinner og andre utsatte grupper, utnyttning av kvinner og tingliggjøring av mennesker (jf. 2.10). Jeg skal ta for meg disse fem forståelsesrammene og vurdere de ut fra en tredelt struktur. Strukturen kan forklares slik: Først legger jeg frem aspekter ved hver forståelse som har relevans for menneskerettighetene. Beskrivelsene jeg gir av menneskehandel her er hentet fra kapittel 2, men her i analysen skal jeg se på de gjennom analyseperspektiver hentet fra teorikapitlet. Deretter vil jeg tematisere hvilke menneskerettigheter som aktualiseres i beskrivelsen. Og til sist vil jeg gi en vurdering av menneskehandel ut ifra den enkelte forståelsesramme. I denne vurderingen vil jeg se på hvordan menneskerettighetene kan få en funksjon i møte med menneskehandel.

Når jeg har vurdert de fem forståelsene av menneskehandel vil jeg vurdere menneskehandel i lys av årsaker, som også er presentert i sammendraget 2.10. Her vil jeg bruke analyseperspektiver hentet fra menneskerettighetene, jf. 3.4 i teorikapitlet.

Videre i analysen vil jeg vurdere om menneskerettighetene, både som analyseredskap og handlingsredskap, kan bidra til å begrense menneskehandel, eventuelt hvilke begrensninger det er viktig å være oppmerksom på. Etter at jeg har vurdert menneskehandel i lys av menneskerettighetene, vil jeg føye diakonien inn i vurderingen. Her vil jeg benytte teorimaterialet om diakoni, og forbindelsen mellom diakoni og menneskerettighetene fra

teorikapitlet (3.2.3). Fokuset i denne vurderingen vil være på hvordan menneskerettighetene og diakoni kan supplere hverandre i møte med menneskehandel. I denne vurderingsanalysen er målet: a) å svare på problemstillingen, og b) se om det finnes et potensial til forbedret praksis i møte med menneskehandel.

4.1 Hvordan kan menneskehandel knyttet til seksuell utnyttning av kvinner forstås og vurderes i lys av menneskerettighetene?

4.1.1 Slaveri

1. Menneskerettigheter og menneskehandel forstått som slaveri

Slaveri finner sted når individer blir holdt fanget og blir tvunget til å arbeide uten lønn, under dårlige arbeidsforhold og mot sin egen vilje. Slavehandel og slavehold representerer tilbudssiden i menneskehandel. Som det fremkommer i 2.6.1 rekrutteres slaver på flere måter. Fellesnevneren i rekrutteringen er at gjerningsmennene alltid spiller på menneskers sårbarhet og/eller desperasjon. Dette medfører at de i noen tilfeller kjøper unge kvinner fra desperate familier. Å holde noen som slave er synonymt med å frata dem friheten. En slaveholder erklærer slaven å være sin eiendom. Når en slaveholder tar kontroll over en slave, blir vedkommende frarøvet sin autonomi. Å være slave er å bli utnyttet til tvangsarbeid, uten mulighet til å gå fri. En slave lever i undertrykkelse og fangenskap, uten frihet og selvbestemmelse over eget liv og kropp. I menneskehandel er det vanlig prosedyre å frata offeret pass og identifikasjonsdokumenter. Dette skjer tidlig i prosessen for å tilegne seg makt over offeret, og for å minske risikoen for at offeret vil forsøke å rømme. Enkelte kvinner som havner i menneskehandel har frivillig gått inn i prostitusjon (jf.2.4). Disse som frivillig har gått inn i prostitusjon, har ikke valgt å bli slaver, og anses derfor også som slaver, siden de ikke har noen reell mulighet til å slippe fri.

2. Hvilke menneskerettigheter aktualiseres?

- Verdenserklæringens artikkel 4, som forbyr alle former for slaveri og slavehandel.
- Verdenserklæringens artikler 3 og 13, kvinnekonvensjonens artikkel 15 (paragraf 4), samt artikkel 11 (paragraf c) som omhandler menneskets rett til frihet.

- Kvinnekonvensjonens artikkel 11 og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 7, som tematiserer retten til fritt valg av yrke og arbeid, samt retten til vern om helse og trygghet i arbeidsmiljøet.
- Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 11, som omhandler grunnleggende behov, som rett til en tilfredsstillende levestandard.

3. En vurdering av menneskehandel som slaveri

Verdenserklæringens artikkel 4 forbyr alle former for slaveri og slavehandel. Denne rettigheten innfører krav om at ingen mennesker skal holdes i slaveri eller trelldom. Som det tydelig fremkommer i 3.1.6.1 har alle mennesker krav på å ikke være slave, og staten er ansvarlig for å sikre denne rettigheten. Å holde noen som slave er i strid med internasjonal lovgivning, og er sett på som en kriminell handling. Jeg har i teoridelen 3.1.5 belagt at slaveri kan karakteriseres som *en forbrytelse mot menneskeheten*. Som det fremkommer der, kan slike forbrytelser behandles ved domstolen i Haag.

Artikkel 4 forbyr kjøp og salg av mennesker til det formål å utnyttes som slave. Dersom en familie selger et familiemedlem til slavehandlere, er familien medvirkende til slavehandel. Men det er viktig å presisere at gjerningsmennene da utnytter familiens sårbarhet og desperasjon. Som nevnt ovenfor er det statens plikt å sørge for at slaveri og slavehandel ikke skal ha grobunn til å kunne eksistere. Mange mennesker havner i situasjoner hvor de er så sårbare og desperate at de ikke ser noen annen utvei enn å selge et familiemedlem til slavehandlere, for kanskje å redde resten av familien. Det kan da være nærliggende å tenke at statens ansvar innebærer å legge til rette for at mennesker ikke havner i slike desperate situasjoner.

Slaveri kan ses på som frarøving av menneskers frihet. Som nevnt i 3.1.6.1 defineres frihet på ulike måter. Det henvises til bevegelsesfrihet, selvstendighet og uavhengighet. Alle disse aspektene ved frihet aktualiseres ved denne form for slavehandel. Selvstendigheten blir frarøvet når slaven blir utnyttet og ikke lenger har mulighet til å bestemme over egen kropp. Når slavene blir frarøvet pass og reisedokumenter, og blir holdt fanget i slaveri, ved bruk av psykisk og fysisk maktutøvelse (jf.2.6), frarøves de bevegelsesfriheten. Slavenes uavhengighet frarøves når de over lengre tid utsettes for nedsettende behandling og verdikrenkelse. En slik behandling vil kunne føre til at slavene ikke tror de kan klare seg på egenhånd, (jf. 2.7.1).

Å arbeide som slave er å bo og arbeide under dårlige forhold, dermed brytes rettigheter som omhandler retten til gode arbeidsvilkår, retten til helse og trygghet i

arbeidsmiljøet, og retten til en tilfredsstillende levestandard. Når en kvinne tvinges til å være slave får hun ikke oppfylt sin rett til fritt valg av yrke. Dette gjelder også slaver som i utgangspunktet har valgt prostitusjon. Siden menneskehandel er forstått som faktisk slaveri, kan en i saker som omhandler dette henvende seg til Den internasjonale domstol i Haag. På samme måte kan en henvende seg til Menneskerettighetsrådet, omtalt i 3.1.5, dersom en har blitt holdt som slave eller fått sine grunnleggende rettigheter brutt.

Når mennesker holdes som slaver, har de naturlig nok ikke mulighet til å henvende seg til Menneskerettighetsrådet etter hjelp. Når et menneske blir holdt som slave, kan det derfor virke som om menneskerettighetene ikke får noen annen funksjon enn å tjene til analysering av hvilke rettigheter som brytes. Menneskerettighetene får like fullt en svært viktig funksjon dersom slaven kommer seg fri og kan henvende seg til Menneskerettighetsrådet eller Den internasjonale domstolen i Haag. Det må her også presiseres at enhver som oppdager at individer holdes som slaver, kan melde ifra om dette til de ovenfor nevnte instanser.

4.1.2 Vold mot kvinner

1. Menneskerettigheter og menneskehandel forstått som vold mot kvinner

I handel med kvinner med tanke på seksuell utnytting blir det stadig utøvd vold mot kvinner. I alle de tre stadiene av menneskehandel, rekruttering, forflytning og utnytting (jf.2.6), utøves fysisk og psykisk vold. Totrinnsprosessen, omtalt i 2.6.3, illustrerer hvordan volden blir brukt som et middel til å bryte ned kvinnen, for fullt og helt å få makt over henne, fysisk og psykisk. Volden som utøves i menneskehandel truer kvinners liv og helse. I menneskehandel blir det også brukt straff, for å presse kvinnene til å tjene mest mulig penger. Ved å markere hvem som har makten blir slavene mer underdanige. Gjerningsmennene inntar maktposisjoner de ikke har krav på å ha – de tar makt over andre menneskers liv. Dette er grov maktmisbruk, og kan ses på som vold.

Den fysiske volden kan utarte seg som piskeslag, sigarettbrenning, beinbrekking, sulting og seksuelle overgrep. Dette kan karakteriseres som tortur. Den psykiske volden arter seg verbalt i form av trusler og nedbrytende språk.

2. Hvilke menneskerettigheter aktualiseres?

- Verdenserklæringen artikkel 3, som omhandler menneskets rett til liv og personlig sikkerhet.
- Verdenserklæringen artikkel 4, som forbyr tortur, straff og umenneskelig behandling.

3. En vurdering av menneskehandel som vold mot kvinner

Både den psykiske og fysiske volden arter seg på måter som kan karakteriseres som tortur, straff og umenneskelig behandling. Dette truer offerets liv og sikkerhet, da volden noen ganger kan være så alvorlig at liv og helse står i fare. Når en kvinne opplever fysisk og psykisk vold, blir hun krenket. Ut ifra beskrivelsene om volden som utøves, kan en se at det i menneskehandel blir begått brudd på to av verdenserklæringens artikler. I møte med vold i menneskehandel kan en anvende menneskerettighetene som belegg for at volden som utføres i menneskehandel er brudd på rettigheter i verdenserklæringen. Dersom en kvinne får sine rettigheter fratatt kan hun henvende seg til Menneskerettighetsrådet, som tar seg av krenkelser begått i moderne former for slaveri (jf. 3.1.5).

I del 3.1.5 har jeg vist at også tortur kan karakteriseres som en *forbrytelse mot menneskeheten*. Denne karakteriseringen gir menneskerettighetene en eksplisitt funksjon i møte med menneskehandel. På bakgrunn av dette kan gjerningsmennene straffes ved Den internasjonale domstolen. Ikke all vold kan karakteriseres som tortur, men volden som blir utført mot kvinner i menneskehandel er ofte så alvorlig at liv og personlig sikkerhet står i fare. Menneskerettighetene har åpenbart en funksjon i møte med vold, men menneskerettighetenes eksplisitte funksjon for handling er begrenset mens ofrene er fanget i slaveri, og dermed ikke kan benytte seg av Menneskerettighetsrådet og Den internasjonale domstol (jf. 4.1.1).

4.1.3 Diskriminering

1. Menneskerettigheter og menneskehandel forstått som diskriminering

I 2.3.4 beskrev jeg diskriminering som en årsak til at kvinner og minoriteter blir offer for menneskehandel. Men menneskehandel kan også bli sett på som diskriminering. Å diskriminere noen vil si å forskjellsbehandle noen, som oftest i negativ forstand. I denne sammenheng går forskjellsbehandlingen ut på å forskjellsbehandle mennesker på et urimelig grunnlag. Handel med kvinner, og tvungen prostitusjon, kan ses på som kjønndiskriminering. Å holde en kvinne som slave er en nedsettende og degraderende behandling av henne. Kvinner som tvinges til prostitusjon reduseres utelukkende til et sex-objekt, og det kan bli sett på som diskriminering. Svært mange av de østeuropeiske ofrene for menneskehandel tilhører en minoritetsgruppe. Derfor kan aktiviteten også ses på som en minoritetsdiskriminerende aktivitet. Det hender også at kvinner som er offer for menneskehandel blir utsatt for diskriminering på destinasjonsstedet (jf.2.6.4).

2. Hvilke menneskerettigheter aktualiseres?

- Verdenserklæringens artikkel 2, og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 2 paragraf 2, som omhandler at alle mennesker har rett på alle menneskerettigheter, og ikke skal diskrimineres på bakgrunn av kjønn eller på bakgrunn av noen andre faktorer.
- Kvinnekonvensjonen artikkel 11, som omhandler diskriminering på arbeidsmarkedet.
- Kvinnekonvensjonen, artikkel 12, som omhandler diskriminering i helsevern.
- Kvinnekonvensjonen, artikkel 15 paragraf 4, som omhandler at kvinnen ikke skal diskrimineres med tanke på bevegelsesfrihet og valg av bopel.

3. En vurdering av menneskehandel som diskriminering

Jeg har ovenfor aktualisert rettigheter som sier at mennesker verken skal diskrimineres på bakgrunn av kjønn eller på bakgrunn av andre faktorer. Disse rettighetene understreker at ingen skal bli frarøvet menneskerettigheter på bakgrunn av diskriminering. Diskriminering i arbeidsmarkedet, i helsevernet og bevegelsesfrihet blir nevnt spesielt i kvinnekonvensjonen. Vold mot kvinner kan også ses på som diskriminering. Anne Gallagher sier at vold mot kvinner bare er diskriminering dersom den er kjønnbasert.¹⁶¹ Store deler av volden som blir utøvd mot kvinner i tvungen prostitusjon blir utøvd mot dem nettopp fordi de er kvinner. Derfor er det nærliggende å karakterisere vold i handel med kvinner som kjønnbasert vold og diskriminering.

4.1.4 Utnyttning av kvinner

1. Menneskerettigheter og menneskehandel forstått som utnyttning av kvinner

I menneskehandel utnytter menn kvinners kropp ved å tvinge dem til å utøve seksuelle tjenester. Dette kan betegnes som grov utnyttning av kvinner. I løpet av de tre stadiene i menneskehandel (jf. 2.6) blir kvinner voldtatt og mishandlet. Dette kan ses på som ren utnyttelse av kvinner, til menns fordel.

I østeuropeiske land befinner kvinner seg ofte i posisjoner i samfunnet hvor de blir undertrykte, og er ytterst sårbare. Menneskehandelens bakmenn vet å utnytte dette.

¹⁶¹ Gallagher 2010:196

Situasjonen til enkelte kvinner i østeuropeiske land kan føre til en desperasjon etter å emigrere, og dette blir utnyttet av menneskehandelens bakmenn.

2. Hvilke menneskerettigheter aktualiseres?

- Verdenserklæringen, artikkel 3, som omhandler menneskers rett til frihet.
- Verdenserklæringen, artikkel 5, som omhandler umenneskelig og nedverdiggende behandling.
- Kvinnekonvensjonen, artikkel 6, som ytrer et krav om at stater skal arbeide for å gjøre ende på all utnyttelse av kvinner til prostitusjon.
- Verdenserklæringen, artikkel 4, om slaveri.

3. En vurdering av menneskehandel som utnyttning av kvinner

Når kvinner utnyttes blir deres rett til frihet og selvbestemmelse fratatt. Frihet betegnes blant annet som selvstendighet, som igjen kan henseile på selvbestemmelse. Når en kvinne blir utsatt for tvang, blir hennes selvbestemmelse fratatt. Å utnyttes til tvungen prostitusjon er å være en slave, og dette medfører et brudd på menneskerettighetene, (jf. 4.1.1). Slaveri og utnyttelse av kvinnekroppen er en nedverdiggende behandling, og dermed blir verdenserklæringens artikkel 5 aktualisert.

Kvinnekonvensjonens artikkel 6 har en eksplisitt funksjon i møte med utnyttning av kvinner. Den sier at stater som har ratifisert konvensjonen skal arbeide for å gjøre ende på all utnyttelse av kvinner til prostitusjon.

4.1.5 Tingliggjøring av mennesker

1. Menneskerettigheter og menneskehandel forstått som tingliggjøring av mennesker

I menneskehandel gjør en mennesker om til noe som kan kjøpes for penger. En tilbyr menn å kjøpe sex-relaterte tjenester fra kvinner. At kvinnen blir gjort om til en kjøpbar "ting" kan omtales som tingliggjøring eller reifikasjon (fra latin *res* = "ting" og *facere* = "gjøre") av mennesker. Det vil si å gjøre mennesker om til en gjenstand eller et objekt, som kan kjøpes og selges. Verdien til kvinnene som blir solgt blir målt ut ifra deres bytteverdi. Kvinner blir til forbruksvarer.

2. Hvilke menneskerettigheter aktualiseres?

- Verdenserklæringens artikkel 5, som sier at mennesker ikke skal behandles umenneskelig og nedverdiggende.

3. En vurdering av menneskehandel som tingliggjøring av mennesker

Å tingliggjøre en kvinne er å nedgradere henne til en kjøpbar gjenstand, og dermed krenke hennes verdi. Menneskerettighetene bygger på at alle mennesker har en unik verdi. Når en nedgraderer et menneske til en vare som kan kjøpes, krenker en denne verdien. Artikkel 5 i verdenserklæringen sier at mennesker ikke skal behandles umenneskelig og nedverdiggende. Ved å se på mennesket kun som et middel til å nå et mål, brytes denne rettigheten.

4.2 Forutsetter årsakene til menneskehandel at menneskerettighetene brytes?

4.2.1 Hva sier menneskerettighetene om årsakene til menneskehandel?

I 2.10 sammenfatter jeg at årsaker til at menneskehandel stadig eksisterer er: etterspørsel, fattigdom og nød, diskriminering, emigrering, ønsket om å tjene penger, politisk ustabilitet og konflikter, mangel på arbeidsplasser, og vold mot kvinner.

Et utvalg av disse årsakene aktualiserer ulike rettigheter, jf. sammendraget i 3.1.7 og dermed også brudd på menneskerettigheter.

Årsaker som ikke forutsetter brudd på menneskerettighetene:

Etterspørsel: Dette er en av grunnårsakene til menneskehandel. I menneskerettighetstradisjon er det et vanlig synspunkt at etterspørsel alltid skal adresseres som hovedgrunnen til at menneskehandel eksisterer.¹⁶² Etterspørsel (jf. 2.8.3) er ikke et brudd på menneskerettighetene. Mennesker spør etter sex, og gjerningsmennene utnytter etterspørselen. Dersom kjøperne krever sex, er det et annet spørsmål. Jeg kan ikke se at det skal være en menneskerett at alle mennesker skal ha tilgang til seksuell omgang.

Emigrering: I seg selv er ikke emigrering et brudd på menneskerettigheter. Men årsakene til at mennesker ønsker å emigrere kan ha sin bakgrunn i brudd på menneskerettigheter.

¹⁶² Recommended principles and guidelines on human rights and human trafficking 2010:97

Et ønske om å tjene penger: Å ha et ønske om å tjene penger kan ikke anses som et brudd på en menneskerett. Men snarere hva man gjør for å virkeliggjøre dette ønsket.

Politisk ustabilitet og konflikter: Ut fra rettighetene jeg her bruker i vurderingen er ikke dette et brudd på noen menneskerettigheter. Men politisk ustabilitet og konflikt bidrar til at menneskers rettigheter, på generell basis, blir vanskeligere å sikre.

Årsaker som forutsetter brudd på menneskerettigheter:

Fattigdom og nød: Disse årsakene kan ses på som et brudd på menneskerettighetene. Mennesker som lever i fattigdom og nød har ikke fått sikret sine rettigheter, som gjelder blant annet: rett til arbeid (jf.3.1.6.2), retten til en adekvat levestandard (jf.3.1.6.3) og retten til helsetjenester og helsevern (jf.3.1.6.2 og 3.1.6.3).

Diskriminering: Å diskriminere mennesker er et brudd menneskerettighetene, (jf.3.1.7).

Mangel på arbeidsplasser: I følge menneskerettighetene har alle mennesker rett på arbeid (jf.3.1.6.2). Når mennesker ikke har mulighet til å få seg arbeid, er denne rettigheten dermed ikke sikret.

Vold mot kvinner: Kvinner som havner i menneskehandel på bakgrunn av at de prøver å rømme fra vold i hjemmet, har ikke verdenserklæringen artikkel 3 sikret. Dersom som de opplever vold i hjemmet har de ikke personlig trygghet. Enkelte ganger kan dessuten livet stå i fare.

4.3 Hvordan kan menneskerettighetene bidra til å begrense menneskehandel?

Tom Obokata mener at menneskerettighetene kan være nyttige i møte med menneskehandel, hovedsaklig på to områder. De kan fungere som et redskap for analysering, og være et redskap for handling, i form av forebygging og bekjemping.¹⁶³ Jeg vil nå vise hvordan menneskerettighetene kan være nyttige på disse to områdene.

¹⁶³ Obokata 2006:35

4.3.1 Menneskerettighetene som et redskap for analyse:

Menneskerettighetene kan brukes som et redskap til å analysere menneskehandel. En kan utforske og identifisere menneskerettighetstradisjonen, for å finne rettigheter og normer som er relevante for menneskehandel.¹⁶⁴ En slik analyse har jeg gjort i del 4.1 og 4.2. Gjennom denne analysen har jeg vist hvordan de aktualiserte rettighetene er relevante for menneskehandel. Som det fremkommer i kapittel 2 medvirker mange årsaker til at menneskehandel eksisterer. I kapittel 3 blir det belyst at mange rettigheter blir brutt gjennom menneskehandel, både på årsakssiden og i praksis. Ved å analysere menneskehandel i lys av menneskerettighetene kommer det frem at ikke alle årsaker til at menneskehandel eksisterer forutsetter brudd på menneskerettigheter. Derimot kommer det frem at samtlige rettigheter har relevans i møte med menneskehandel. Disse rettighetene relateres til både årsak og praksis (jf.3.1.7). Det dreier seg om mange ulike typer rettigheter som dekker ulike områder (jf.3.1.7). Rettighetene kan gi hjelp til å se helhetlig på menneskehandel. Det finnes rettigheter som omhandler årsakene til menneskehandel, samt det som foregår i menneskehandel. Disse kan tilføre et holistisk perspektiv på menneskehandel: en kan anvende helhetsbildet til å forstå menneskehandel. Når menneskerettighetene dekker både årsakssiden og praksissiden blir de tjenlige i møte med problematikken.

Menneskehandel eksisterer blant annet fordi mennesker ikke har sine menneskerettigheter sikret. Grunnleggende behov som mat, klær og bolig er ikke sikret for alle. Kvinner og minoriteter blir diskriminert, og på grunn av arbeidsløshet forekommer det svært mye fattigdom.

Menneskerettighetene kan brukes som en "sjekkliste". Dersom alle mennesker har sine rettigheter i behold er sjansene mindre for at menneskehandel vil finne sted. I og med at menneskehandel foregår i det skjulte, er det enklere å forebygge menneskehandel enn å bekjempe. Men begge deler er selvfølgelig viktig.

4.3.2 Menneskerettighetene som redskap til handling:

Menneskerettighetene kan også være nyttig som et redskap til handling, med det mål å avvikle menneskehandel. Menneskerettighetene kan bidra til handling på generell og spesiell basis.

På generell basis:

¹⁶⁴ Obokata 2006:35

Ved å først analysere menneskehandel gjennom et menneskerettighetsperspektiv, kan en se at det finnes mange generelle årsaker til at menneskehandel eksisterer (jf.4.2.1). En slik analyse gjør at årsakene til at menneskehandel eksisterer, trer tydeligere frem. Samtidig kan en iverksette bruk av menneskerettighetene som et verktøy til handling for å avvikle menneskehandel. Ved å gå inn på de årsakssidene som forutsetter brudd på menneskerettighetene, kan en konkret sette i gang tiltak på disse områdene. Disse årsakene er: fattigdom og nød, diskriminering, mangel på arbeidsplasser og vold mot kvinner (jf.4.2.1). Av dette kan en for eksempel se at arbeid med å redusere diskriminering av kvinner og minoriteter kan forebygge og begrense menneskehandel. En slik analyse tenker jeg kan bidra til å se spesifikke områder for iverksetting av tiltak til begrensnig av menneskehandel.

Alle konvensjoner har et organ som overvåker rettigheter i ulike land (jf. 3.1.5). Hvis disse konvensjonsorganene gjør overvåkingen og rapporteringen på en ordentlig måte, kan en bruke disse rapportene til å få kunnskap om hvor og hvordan en kan arbeide for å sikre menneskers rettigheter. I kraft av overvåkingsorganene får menneskerettighetene en konkret funksjon, og dette kan bidra til begrensnig av menneskehandel.

På spesiell basis:

Menneskerettighetene er til for å beskytte enkeltmennesker og grupper. Derfor er det nærliggende å spørre seg hvordan menneskerettighetene kan hjelpe spesifikke ofre for menneskehandel. For å svare på dette, må en se nærmere på hvem som er de ansvarlige for at enhver får sine rettigheter sikret.

Som det fremgår av teoridelen, ligger det juridiske ansvaret for at ofre for menneskehandel skal få sine rettigheter sikret hos staten der kvinnen har statsborgerskap, eller i landet som kvinnen blir utnyttet i. Dersom kvinnen er statløs, har hun likevel krav på å få alle rettigheter oppfylt. Det landet hun da blir utnyttet i, har ansvaret for at disse blir oppfylt.¹⁶⁵

En av menneskerettighetenes spesifikke funksjoner, er å sørge for at enhver stat som har skrevet under på kvinnekonvensjonen utfører sin plikt til å iverksette tiltak som skal sette en stopper for all utnyttelse av kvinner til prostitusjon (jf.4.1.4). Kvinnekonvensjonens overvåkingsorgan arbeider med å kontrollere at de ulike landene stadig arbeider med å sikre alle rettighetene i konvensjonen.

¹⁶⁵ Gallagher 2010:144-145

Menneskerettighetene har en eksplisitt funksjon i møte med menneskehandel. Menneskehandel er slaveri, og menneskehandel-saker kan behandles ved Den internasjonale domstol (jf.3.1.5).

Menneskerettighetsrådet har også en eksplisitt funksjon i møte med menneskehandel, da en kan henvende seg hit med saker som omhandler moderne slaveri og grunnleggende rettigheter (jf.3.1.5).

4.4 Finnes det begrensninger i menneskerettighetene, som har noe å si for menneskehandel?

4.4.1 Begrensninger i analyseringen av problematikken:

I Verdenserklæringen og de to konvensjonene jeg har gått inn på i teoridelen mangler det en tydelig definisjon av hva menneskehandel er. Selv artikkel 6 i kvinnekonvensjonen, som omhandler å gjøre slutt på handel med kvinner, mangler en definisjon av hva menneskehandel er. Dette medfører begrensninger i arbeidet med å bekjempe menneskehandel. Derfor har Palermoprotokollen (jf. 1.6.1 og 3.1.3) blitt utarbeidet i nyere tid. Som et redskap til definering og analysering av problematikken, er den nødvendig. Imidlertid påpeker Siddharth Kara enkelte svakheter ved denne definisjonen. For det første fremstår det uklart hvorvidt selve utnyttelsen er en del av menneskehandelen. For det andre må også forflytning, i følge denne definisjonen, forekomme dersom en skal kunne definere virksomheten som menneskehandel.¹⁶⁶ Som Kara påpeker er det i følge denne definisjonen uklart hvorvidt selve utnyttingen er definert som en del av menneskehandelen. Min mening er at selve utnyttingen, ikke bare formålet om utnytting, også er en del av menneskehandelen. Dette mener jeg burde vært tydeligere presisert i definisjonen. I likhet med Kara, stiller jeg meg dessuten kritisk til at definisjonen sier at forflytning må forekomme for at en skal kunne definere virksomheten som menneskehandel. Jeg tenker at kvinner kan rekrutteres og bli utnyttet i ett og samme land, uten forflytning – så sant utnyttingen skjer mot offerets vilje.

¹⁶⁶ Kara 2009: 4

4.4.2 Begrensninger i forhold til handling:

Siden menneskerettighetene er et sett med teoretisk utformede rettigheter, går det ikke alltid en direkte linje fra disse til handling. For å kunne hjelpe ofrene for menneskehandel kreves det handling. Palermoprotokollen skal bidra til bekjemping av menneskehandel, men på dette området har den også noen begrensninger. Dette skyldes at prinsippene i protokollen, som viser hvordan en kan arbeide mot menneskehandel, ikke er juridisk bindende. Protokollen er skrevet som retningslinjer for hvordan en kan beskytte menneskehandelsofrenes rettigheter. Den er utarbeidet for å møte begrensningene rundt menneskerettighetenes mulighet til handling.

FN er den instansen som en ment å overvåke at avviklingen av menneskehandel blir satt ut i livet. Men FN er en omfattende og byråkratisk organisasjon, og dette medfører utfordringer. Spesifikt arbeid med blant annet menneskehandel og individsrettigheter kan ta lang tid. Særlig problematisk er det at mange land som skal levere sine tilstandsrapporter for arbeidet med menneskerettighetene leverer disse for sent – enkelte ganger er også rapportene ufullstendige. Og siden alle individklager først må behandles på lavest mulig nivå, før de kan sendes til konvensjonsorganene som kan behandle dem, kan arbeid for å beskytte menneskehandelsofre ta svært lang tid.¹⁶⁷ Dersom en vil sette i gang arbeid mot menneskehandel kan en bli nødt til å gå gjennom en hel del ledd før en kan sette i gang. At organisasjonen er så omfattende organisert, kan dermed være en svakhet. Ofre for menneskehandel som trenger hjelp, trenger det fort – det er sjelden tid til å vente.

En annen begrensning ligger i at slaver ikke har noen reel mulighet til å benytte seg av Menneskerettighetsrådet og Den internasjonale domstol. Som jeg nevnte i 4.3.2 er det statens ansvar å sikre alle menneskers rettigheter. Men i og med at menneskehandel foregår i det skjulte ligger det en naturlig begrensning i at det er umulig å hjelpe ofre før en vet om dem. Derfor er det viktig at enkeltindivider tar sitt medmenneskelige ansvar på alvor. Dersom det fattes mistanke om at noen er offer for menneskehandel, må en prøve å hjelpe. Dette gjelder også i forhold til forebygging av menneskehandel. Dersom noen lever i en utsatt og sårbar situasjon er det også viktig at enkeltindivider tar ansvar, ved at de prøver å avverge tilfeller der kvinner kan bli trukket inn i menneskehandel. Både før og etter at en kvinne faller offer for menneskehandel kan en hjelpe. Dersom enkeltindivider med kompetanse til å lese kjennetegn på menneskehandel, tar sitt medmenneskelige individuelle ansvar på alvor, kan tilfeller av menneskehandel oppdages og avverges.

¹⁶⁷ De forente nasjoner: om FN-systemet og Ekeløve-Slydal 2009: 91-96

Men dette krever at det finnes et organ som disse individene kan varsle fra til, og at en vet hva en skal holde øynene åpne for. I tillegg til Menneskerettighetsrådet finnes det mange særorganisasjoner, konvensjonsorganer og kommisjoner som arbeider med menneskerettighetspørsmål. Det finnes også uavhengige organisasjoner som arbeider slik. Eksempler på slike organisasjoner er Amnesty og Human Right Watch.

Det ligger også en begrensning i at det noen ganger kan herske uenighet rundt tolkningen av rettighetene. Det finnes for eksempel ulike syn på hva som er diskriminering. To ekstreme posisjoner innenfor diskusjonen om menneskerettighetenes begrensning på dette området kalles *radikal kulturell relativisme* og *radikal universalisme*. I radikal kulturell relativisme mener en at kulturen er den eneste instansen som kan bestemme en rettighets gyldighet. Og i radikal universalisme mener en at kulturen er irrelevant for gyldigheten av moralske rettigheter, som menneskerettighetene.¹⁶⁸ Med kulturell relativisme menes at kulturer bare kan forstås i lys av seg selv, og at normer og verdier dermed blir relative.¹⁶⁹ Dersom kulturell relativisme eksisterer, påvirker dette menneskerettighetenes universelle gyldighet. Selve diskusjonen om kulturell relativisme er ikke det viktigste her; det som er relevant er at kultur utvilsomt kan være med på å påvirke tolkningen av menneskerettighetene. I noen kulturer ser en for eksempel annerledes på kvinnen, og dette må nødvendigvis påvirke hvordan en ser på en kvinnes rettigheter. Leslie Holmes introduserer et virkemiddel for å redusere denne begrensningen. Han hevder at det ofte, på grunn av kulturell relativisme, kan være vanskelig å bestemme om rettigheter blir brutt eller ikke. Hans forslag for å gå denne begrensningen i møte går ut på å fokusere på individets rettigheter, slik at begrensninger knyttet til kulturell forståelse av rettigheter minsker.¹⁷⁰ Jeg tenker dette gir mening, og jeg belegger synspunktet med at rettigheter som omhandler menneskets selvbestemmelse og frihet ikke kan bestemmes gyldig eller ikke-gyldig på bakgrunn av kulturell relativisme.

4.5 Forbindelsen mellom menneskerettighetene og diakoni

¹⁶⁸ Donnelly 2006:173-174

¹⁶⁹ Bergem 2009:225

¹⁷⁰ Holmes 2010:179

4.5.1 Hvordan kan menneskerettighetene og diakoni supplere hverandre i møte med menneskehandel?

Det kommer frem i teoridelen at diakoni er kirkens omsorgstjeneste, og at kirken grunner i et kristent menneskesyn. Menneskets verdi forankres utenfor mennesket, i skapelse og forløsning. Mennesket er skapt av Gud, i Hans bilde, til å leve i relasjon med Gud og skaperverket. Mennesket er så verdifullt for Gud at han sendte sin sønn for å frelse det. Dette gjør at menneskets verdi er uendelig og ukrenkelig. Det fremgår i teoridelen at diakonien er en vesentlig del av kirkens identitet. Kirken er økumenisk, den er en del av den verdensvide kirken. Dermed er også diakonien det. Diakonien skal være kirkens utstrakte hånd. Diakonal omsorg skal gis til mennesker som lider, i hele verden. Alle mennesker er skapt av Gud og har uendelig verdi. Derfor skal diakonien nå ut til alle mennesker. Dette er vesentlig for hvordan og hvor diakonien skal utøves. Diakonien skal særlig rettes inn mot dem som lider mest i samfunnet. Den skal nå ut til dem som er i lidelse og som blir uverdigg behandlet. Det fremgår i kapittel 2 at menneskehandel forårsaker lidelse og uverdigg behandling av østeuropeiske kvinner. Den diakonale hjelpen skal nå ut også til disse kvinnene.

I et diakonalt perspektiv er det viktig at alle mennesker kan være giver og mottaker av hjelp (jf.3.2). Likeverd og respekt for integritet er viktig. Gjennom diakonal omsorg ønsker en å anerkjenne mottagere av hjelp som likeverdige. I møte med menneskehandel kan denne respekten vises ved å ikke se på et offer for menneskehandel som hjelpeløst, men som en kvinne med resurser. I diakonal omsorg ønsker en å gi mennesker den hjelpen de trenger, og utruste dem til å kunne gå videre på egenhånd.

Å verne om menneskets liv og verdighet, hjelpe mennesker til å få dekket sine grunnleggende behov, hjelpe mennesker til å kunne leve det liv Gud har tenkt for dem, samt hjelpe mennesker i nød er sentrale diakonale aspekter. Som det fremgår av teoridelen har menneskerettighetene relevans for diakoni fordi de er med på å fremme disse aspektene (jf.3.2).

Diakoni er konkret og fysisk hjelp, men en kan også vise omsorg gjennom holdninger og ord (jf.3.2). Derfor kan diakonale tiltak være å arbeide med holdningsskapende arbeid i møte med menneskehandel. Det kan utarbeides holdningskampanjer rettet mot etterspørsel og det kommersielle sex-markedet, noe jeg anser som en god måte å forebygge på.

Det fremgår i kapittel 2 at fattigdom er en av hovedårsakene til at menneskehandel eksisterer. Diakoni skal være evangeliet i handling, og ha Jesus som forbilde. Jesus henvendte seg alltid til de fattige og utstøtte. Med Jesus som forbilde skal diakonale tiltak være rettet mot

fattige og utstøtte i samfunnet. Fattigdom er en av flere årsaker til at kvinner i Øst-Europa faller offer for menneskehandel. En måte diakonien kan møte menneskehandel på, er ved å sette ut i livet diakonale hjelpetiltak for fattige i Øst-Europa.

I teorikapittelet knyttet jeg en forbindelse mellom diakoni og menneskerettighetene. Dette gjorde jeg ved å vise at både menneskerettighetene og diakoni a) ønsker å beskytte menneskets verdi og verdighet, b) har en internasjonal og samfunnsmessig rolle og funksjon, og c) har et holistisk preg. Dersom jeg ser på menneskehandel i lys av denne forbindelsen. Ser jeg at årsakene til menneskehandel og menneskehandelens praksis strider med menneskerettighetenes og diakoniens mål: å beskytte menneskers verdi og verdighet mot trusler og krenkelser som forårsaker lidelse. Begge parter ønsker å beskytte mennesker mot det som skjer i menneskehandel, og mot årsaker som gjør at mennesker ender opp i menneskehandel. Diakonien grunnes i kristendommen, som er eksplisitt i sitt menneskesyn og eksplisitt i sin ideologiske forankring. Menneskets verdi er forankret i Gud – den kommer utenfra. For diakonien står det tydelig hvorfor mennesket er av uendelig verdi. I møte med menneskehandel og tingliggjøring kan dette være en styrke for diakonien. Diakoniens ideologi er forankret i evangeliet, og målet er at Guds kjærlighet skal nå ut til alle. Menneskesynet og den ideologiske forankringen kan gi en fasthet og en helhetsramme som av og til synes å mangle i menneskerettighetene.

Både menneskerettighetene og diakoni har en internasjonal samfunnsmessig rolle og funksjon. Denne rollen og funksjonen er ikke lik, noe som gjør at menneskerettighetene og diakonien kan supplere hverandre. Diakonien er som nevnt en del av den verdensvide kirken, dermed kan ikke diakoni begrenses geografisk, etnisk, sosialt, religiøst eller politisk (jf.3.2.1). Gjennom internasjonal diakoni får diakonien en rolle i det offentlige rom. Her skal en tale til forsvar for nødlidende, fattige og undertrykte. Dette betyr at diakonien har en samfunnsmessig rolle å utspille i møte med handel med østeuropeiske kvinner. Menneskerettighetenes funksjon i det offentlige rom er mer innlemmet i de samfunnsmessige strukturene. De har en juridisk rolle (jf.3.1.5). Menneskerettighetene fungerer blant annet som internasjonal lov, da rettighetene er juridisk bindende. Dette medfører at menneskerettighetene når lenger politisk, enn hva diakonien gjør. I møte med menneskehandel er politiske aspekter av stor viktighet. I og med at menneskehandel er en internasjonal aktivitet påkreves et internasjonalt samarbeid for å bekjempe problematikken. Her kan menneskerettighetene bidra.

Verken menneskerettighetene eller diakonien kan etter min vurdering rekke like langt på alle områder. Dette blir blant annet tydelig dersom en ser nærmere på årsakene til at

menneskehandel eksisterer (jf.4.2.1). Ikke alle årsaker til at menneskehandel eksisterer forutsetter et brudd på menneskerettighetene. Et ønske om å tjene penger, etterspørsel og emigrering kan ikke karakteriseres som brudd på menneskerettighetene. Dermed er det muligens vanskelig for menneskerettighetene å få en konkret funksjon på dette området. Her har diakonien et fortrinn. Diakonien rekker ofte lenger når årsakene ikke forutsetter brudd på menneskerettigheter. Som nevnt ovenfor gjør diakonien dette gjennom holdningsarbeid.

Menneskerettighetene kan anvendes som et redskap til å analysere problematikken. Som det fremkommer i 4.3.1 kan en slik analyse tilføre et holistisk perspektiv på menneskehandel. Dermed kan en anvende helhetsbildet til å forstå hvordan en kan bekjempe menneskehandel. I og med at diakonien også har et holistisk preg er en slik analyse nyttig for diakonien. Analysen kan tydeliggjøre hvordan diakonien må handle for å bekjempe menneskehandel.

Diakoni er i større grad preget av praksis og handling ”i nuet”. Selv om menneskerettighetenes tradisjon også innebærer handling, er diakonien i mindre grad preget av byråkrati. Dermed kan diakonien enklere være klar til å handle i øyeblikket, når det trengs. I møte med menneskehandel er dette nyttig, da ofre for menneskehandel ofte er i behov av øyeblikkelig hjelp (jf.4.4.2).

Fra et diakonalt synspunkt er menneskerettighetene og diakoni avhengige av hverandre for å møte menneskehandelsproblematikken, som synes å være svært omfattende. Kirken vil gjennom diakoni også formidle Gud til mennesker. Derfor mener jeg at menneskerettighetsperspektivet ikke er helt tilstrekkelig i møte med problematikken. Derimot er menneskerettighetene et nødvendig verktøy i møte med problematikken, da de på noen viktige områder når lengre enn diakoni. Diakoni og menneskerettighetene kan supplere hverandre på verdifulle måter.

5.0 Konklusjon

Utgangspunktet for denne avhandlingen var å vurdere menneskehandel i lys av menneskerettighetene og diakoni. På bakgrunn av dette valgte jeg følgende problemstilling: ”På hvilken måte er menneskehandel, der østeuropeiske kvinner blir offer for tvungen prostitusjon, problematisk i møte med menneskerettighetene, og i forhold til et kristent diakonalt syn på mennesket?”

Først beskrev jeg handel med østeuropeiske kvinner til tvungen prostitusjon. I denne beskrivelsen gikk jeg nøye inn på menneskehandelsproblematikken, og beskrev årsakene til at menneskehandel stadig eksisterer. Jeg fant at menneskehandel kunne forstås som *slaveri, vold mot kvinner, diskriminering av kvinner og minoriteter, utnyttning av kvinner og tingliggjøring av mennesker*.

I teorikapittelet presenterte jeg en teori, bestående av perspektiver hentet fra menneskerettighetene og diakoni. Jeg knyttet en forbindelse mellom menneskerettighetene og diakoni, som viser at både menneskerettighetene og diakoni a) er til for å beskytte menneskets verdi og verdighet, b) har en internasjonal og samfunnsmessig funksjon og rolle, og c) har et holistisk preg.

Jeg vurderte videre menneskehandel i lys av analyseperspektivene, og kom frem til at menneskehandel er problematisk i møte med menneskerettighetene fordi menneskehandelens praksis bryter med rettigheter som omhandler:

- diskriminering
- arbeidsvilkår
- retten til liv, frihet og personlig trygghet

- retten til ikke å være i slaveri
- retten til ikke å bli torturert
- rettigheter om verdikrenking
- rett til en tilfredsstillende levestandard

Alle rettighetene jeg har omtalt i avhandlingen blir altså brutt gjennom menneskehandelens praksis.

Gjennom en vurdering av årsakene til menneskehandel, sett i lys av menneskerettighetene, fant jeg ut at ikke alle årsakene forutsetter brudd på menneskerettighetene. Årsakene etterspørsel, emigrering, ønske om å tjene penger, politisk ustabilitet og konflikter kan ikke i seg selv ses på som brudd på menneskerettighetene. Derimot fant jeg at årsakene fattigdom og nød, diskriminering, mangel på arbeidsplasser og vold mot kvinner forutsetter brudd på menneskerettighetene. Det at enkeltindivider ikke har alle menneskerettigheter sikret, kan ses på som årsaker til at kvinner faller offer for menneskehandel.

Et av spørsmålene jeg stiller i analysen søker å finne svar på hvordan menneskerettighetene kan bidra til å begrense menneskehandel. Jeg kom frem til at de kan brukes som teori til å analysere menneskehandel, og som et rammeverk for handling. Her var fokuset på menneskerettighetenes funksjon i møte med problematikken. Jeg kom frem til at ulike momenter påvirker funksjonen menneskerettighetene eventuelt har i forhold til menneskehandel. Ettersom menneskehandel foregår i det skjulte, er det gjerne slik at menneskerettighetene noen ganger ikke får annen funksjon enn å slå fast hvilke rettigheter som brytes. Men dersom tilfeller av menneskehandel blir oppdaget får menneskerettighetene en tydelig funksjon. En kan da henvende seg til *Den internasjonale domstol* eller *Menneskerettighetsrådet*. En av menneskerettighetenes konkrete funksjoner kommer tydelig frem i kvinnekonvensjonens artikkel 6. Her fremgår det at staten har et ansvar for å bekjempe tvungen prostitusjon (jf.4.1.1). Menneskerettighetene har også en funksjon når det gjelder å overvåke om rettigheter blir sikret i de ulike statene. Denne overvåkingen, som skjer via konvensjonsorganene, har en eksplisitt funksjon i møte med problematikken. Som det fremgår av analysen, ligger det enkelte begrensninger i måten menneskerettighetene kan møte menneskehandel på. Disse begrensningene dreier seg om mangel på en tydelig definisjon av hva menneskehandel er, om at FN er en byråkratisk organisasjon og at menneskehandel er en skjult aktivitet.

Jeg så videre på menneskehandel i lys av diakoni. Her kom jeg frem til at diakonien, som en del av den verdensvide kirken, er ment å nå ut til østeuropeiske kvinner som lider

under menneskehandel. I denne delen av analysen belyste jeg hvordan diakonien kan bidra i møte med menneskehandel. Jeg kom frem til at diakonien kan bidra med konkret og fysisk hjelp. Diakonien kan møte et sårbart offer med respekt for vedkommendes integritet. Jeg belyste også hvordan omsorg kan gis gjennom holdningsskapende arbeid rettet mot menneskehandelens årsaksside.

Mot slutten av analysen vurderte jeg menneskehandel i lys av forbindelsen jeg knyttet mellom diakoni og menneskerettighetene, og kom da frem til noen innspill til hvordan en i praksis kan møte menneskehandelsproblematikken. Jeg fant at diakonien og menneskerettighetene i møte med menneskehandel har flere felles mål, men at de har hver sine styrker og svakheter. Jeg kom derfor frem til at de kan supplere hverandre. Sammen kan de bekjempe problematikken på best mulig vis. Politisk sett rekker menneskerettighetene lengre enn diakonien. Mens diakonien har mulighet til å nå de årsakene til at menneskehandel eksisterer som ikke forutsetter et brudd på menneskerettighetene. Menneskerettighetene kan i større grad enn diakonien brukes som et analyseverktøy, mens diakonien til gjengjeld i større grad kan handle i øyeblikket når det trengs.

Fra et diakonalt ståsted mener jeg at menneskerettighetsperspektivet ikke alltid er helt tilstrekkelig i møte med problematikken. Diakonien ønsker også å presentere Gud for mennesker, og det gjør ikke menneskerettighetene. Derimot mener jeg at begge perspektivene er nødvendige for å bekjempe menneskehandel. På enkelte områder når kanskje den ene lenger enn den andre – men sammen kan de nå lenger enn de kan alene.

6.0 Litteraturliste:

Addo, Michael K.: *International law of human rights*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company, 2006.

Bales, Kevin: *Det nye slaveriet, nytt slaveri i den globale verden* (Original tittel: Disposable people: New slavery in the global economy), Steinkjer: Genesis forlag, 1999.

Bergem, Knut V. et al. (red.): *Menneskerettigheter – En innføring*. Oslo: Humanist forlag, 2009.

Browning, Don S.: *A fundamental practical theology*. Mineapolis: Augsburg fortress, 1991.

Dahill, Lisa: *Reading from the underside of selfhood*. Eugene, Oregon: Pickwick Publications, 2009.

De Forente Nasjoner: *om FN-systemet*
[<http://www.fn.no/FN-informasjon/FN-systemet>] (30.04.2012)

Doezema, Jo: *Sex slaves and discourse masters*. London: Zed books, 2010.

Donnelly, Jack: "Cultural relativism and universal human rights" i: Addo, Michael K. (red.): *International law of human rights*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company, 2006:174-192.

Edmundson, William A.: *An Introduction to rights*. Cambridge: Cambridge University press, 2004.

Ekeløve-Slydal, Gunnar M.: "Hva er menneskerettigheter?" i: Bergem, Knut.V. et al. (red.): *Menneskerettigheter – En innføring*. Oslo: Humanist forlag, 2009.

Fanuelsen, Olav: "Kirkens omsorgstjeneste" i: Johannessen, Kai Ingolf et al. (red.): *Diakoni, en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2009:141-157.

Fisher, David I.: *Mänskliga rättigheter – En introduktion*. Stockholm: Norstedts Juridik, 2012.

FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (1979):
[<http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-kvinnekonvensjon>] (14.05.2012)

FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter (1948):
[<http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>] (14.05.2012)

FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966):
[<http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-oekonomiske-sosiale-og-kulturelle-rettigheter>] (09.03.2012)

Gallagher, Anne T.: *The international law of human trafficking*. New York: Cambridge University Press, 2010.

Globalis: om kvinnekonvensjonen:
[<http://www.globalis.no/index.php/Avtaler/Kvinnekonvensjonen>] (06.03.2012)

Gounev P. et al.: "Market regulation and criminal structures in the Bulgarian commercial sex market" i: Duyne, P. van et al. (red.): *Flesh and money – Trafficking in human beings*. Nihmegen, Nederland: Wolf Legal Publishers, 2011:153-177.

Heiene, Gunnar og Thorbjørnsen, Svein Olaf: *Fellesskap og ansvar, innføring i kristen etikk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.

Holmes, Leslie: *Trafficking and human rights – European and Asia-Pacific perspectives*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2010.

International agreement for the suppression of the white slave traffic (1904):
[<http://treaties.un.org/pages/Treaties.aspx?id=7&subid=A&lang=en>] (14.05.2012)

Jordheim, Kari: "Plan for diakoni i Den norske kirke – en presentasjon" i: Johannessen, Kai Ingolf et al. (red.) *Diakoni, en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2009:13-26.

Kara, Siddharth: *Sex trafficking inside the business of modern slavery*. New York: Columbia University press, 2009.

Kirkerådet: *Plan for diakoni i Den Norske Kirke*, Oslo: 2010.

Kirkerådet: *Plan for diakoni*. Oslo: 1988/1997.

Lasocik, Zbigniew : "Human trafficking: a challenge for the European Union and its member states (With particular reference to Poland)" i: Holmes, Leslie (red.): *Trafficking and human rights – European and Asia-Pacific Perspectives*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010:18-36.

Nordstokke, Kjell: "Internasjonal diakoni" i: Johannessen, Kai Ingolf et al. (red.): *Diakoni, en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2009.

Nordstokke, Kjell: *Diakoni i kontekst*. Genève: Det lutherske verdensforbund, 2010.

Obokata, Tom: *Trafficking of human beings from a human rights perspective*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children (2000):

[http://www.un.org/documents/instruments/docs_en.asp] (15.05.2012)

Recommended principles and guidelines on human rights and human trafficking – commentary.

New York og Geneve: United nations, 2010.

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2011-2014:

[http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/planer/2010/sammen-mot-menneskehandel.html?id=629869] (02.05.2012)

Sex Slaves, intervju med Tania, Mai 2009:

[<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/slaves/map/tania.html>] (02.05.2012)

Schabas, William A.: *An introduction to the International Criminal Court*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Scheniost, M.: ”Transnational crime and cross-border trafficking in human beings in the Czech Republic”. i : Duyne, P. van (red. et al.): *Flesh and money – Trafficking in human beings*. Nihmegen: Wolf Legal Publishers, 2011:113-131.

Shelley, Louise: *Human trafficking a global perspective*, New York: Cambridge university press, 2010.

Tendensrapporten 2010-2012:

[https://www.politi.no/politidirektoratet/aktuelt/nyhetsarkiv/2010_06/Nyhet_8702.xhtml] (07.02.2010)

Østerud, Øyvind (red.): *Statsvitenskaplig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget, 2007.